

DRUŠTVENI POLOŽAJ PRIPADNIKA MLETAČKIH TERITORIJALNIH SNAGA (ČERNIDA) SA ZADARSKOG PODRUČJA U 17. I 18. STOLJEĆU NA TEMELJU GLAGOLJSKIH MATIČNIH KNJIGA I OSTALIH DOKUMENATA

Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ

Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru,
Obala kneza Trpimira 8, 23000 Zadar, Republika Hrvatska,
e-mail: grozdanafranovzivkovic@gmail.com

IZVLEČEK

Članek obravnava socialni položaj pripadnikov teritorialnih milic (černide) v 17. in 18. stoletju. Analizirani so bili naslednji viri: anagrafski registri v glagolici, registri novincev bratovščine v glagolici in drugi dokumenti iz različnih fondov v Državnem arhivu v Zadru, Nadškofjskem arhivu v Zadru, Državnem arhivu v Splitu, Hrvaškem državnem arhivu in Arhivu Hrvaške akademije znanosti in umetnosti. Kapitani in drugi častniki ter podčastniki so imeli pomembno nalogo pri vzpostavljanju oblasti in pri sprejemanju pomembnih odločitev. Kot javni uslužbenci z dobrim ugledom in večjimi dohodki ter privilegiji, so poskušali svoj socialni položaj prenesti na potomce, da bi jim zagotovili enake naloge, ki so jih opravljali v okiru milic, ali pa so sklepali zakonske zveze z otroki pripadnikov drugih teritorialnih milic, ki so se nahajali v bližini ali oddaljenih krajih. Boljši gospodarski položaj je otrokom omogočil, da so izobraževanje nadaljevali, tako da je iz takih družin izhajalo veliko duhovnikov, trgovcev in obrtnikov.

Ključne besede: sodniki (vodje vasi), kapitani, častniki in podčastniki, teritorialne sile, 17. in 18. stoletje

POSIZIONE SOCIALE DEI MEMBRI DELLE MILIZIE TERRITORIALI DELLA REPUBBLICA DI VENEZIA (CERNIDA) NELLA REGIONE DI ZARA NEL SEICENTO E SETTECENTO IN BASE AI REGISTRI ANAGRAFICI IN GLAGOLITICO E ALTRI DOCUMENTI

SINTESI

L'articolo tratta la situazione sociale dei membri delle milizie territoriali (cernida) nel Seicento e Settecento. Sono state analizzate le seguenti fonti: i registri anagrafici in glagolitico, i registri delle reclute della Fratellanza in glagolitico e altri documenti provenienti da diversi fondi presso l'Archivio di Stato di Zara, l'Arcidiocesi di Zara, l'Archivio di Stato di Spalato, l'Archivio di Stato croato e l'Archivio dell'Accademia

Croata delle Scienze e delle Arti. I capitani e altri ufficiali e sottoufficiali avevano svolto un ruolo importante nello stabilire il potere e prendere decisioni importanti. Come dipendenti pubblici, con una buona reputazione e redditi alti e privilegi, avevano cercato di trasmettere la loro posizione sociale ai discendenti per assicurare loro le stesse funzioni all'interno delle milizie, oppure combinavano matrimoni con i figli dei membri delle altre milizie territoriali che si trovavano nelle vicinanze oppure lontano. Una migliore situazione economica aveva permesso ai figli di continuare la loro istruzione, così che da queste famiglie provenivano molti sacerdoti, commercianti e artigiani.

Parole chiave: giudici (capi villaggio), capitani, ufficiali e sottoufficiali, forze territoriali, secoli XVII e XVIII

UVOD

Za potrebe istraživanja pregledano je oko 110 glagoljskih matičnih knjiga od ukupno 250 popisanih, glagoljske madrikule bratovština i knjiga računa od 97 popisanih (Kero, 2008; Kero, 2015), fondovi iz sljedećih arhiva: Državnog arhiva u Zadru, Arhiva Zadarske nadbiskupije, Državnog arhiva u Splitu, Hrvatskog državnog arhiva i Arhiva HAZU.

Glagoljskim pismom su pisane matične knjige uglavnom seoskih područja, te Biograda na moru i dijelom Novigrada, dok su matične knjige Zadra, Nina i Paga pisane talijanskim i latinskim jezikom.

S obzirom da su matične knjige uglavnom izvori koji obiluju suhoparnim podatcima (npr. upisi u maticama) u radu su upotrijebljene metode analogije (usporedbe s drugim vrstama izvora, matičnim knjigama drugih mjesta i drugih područja). Nužna je bila i izrada pojedinih rodoslovlja jer se u protivnom ne može dobiti cjelokupna slika života u jednom mjestu npr. slučaj više kapetana u nekom mjestu, kao i njihova međusobna rodbinska povezanost, odnosno mreža međusobnih brakova članova njihovih obitelji.

SEOSKE VLASTI / ORGANIZACIJA SELA

Nakon uspostave mletačke vlasti 1408. godine civilnu vlast u selima zadarskog područja je i dalje sačinjavao sudac sela (glavar sela, cappel villa - kojeg su birali sami mještani a koje je kasnije priznavala i državna vlast) te je po običajnom pravu sačuvana i institucija vijeća staraca koji su svjedočili o usklađenosti pravila i pojedinih slučajeva s običajnim pravom kojeg se držalo od davnina (Barada, 1957; Grgić, 1956; Smiljanić, 2010; Juran, 2007; Franov-Živković, 2013a).

Policijsku vlast su obavljali pripadnici mletačkih teritorijalnih snaga (*kapitan i ofi-cieli*). Važnu ulogu su imali i aktulani sudci bratovština koje su u selu djelovali, kao i prokuraturni crkava te župnik i ostali svećenici u selu.

Mletačka vlast je na ranijoj organizaciji sudaca i sučija organizirala sličnu strukturu vlasti temeljenu na ligama i posobama (katkad se nazivaju i sela lige). Tako je zadržana i ustanova seoskih sudaca, koji su bili predstavnici civilnih vlasti a njihova nadležnost je bila utvrđena po raznim običajnim zakonicima, a kasnije i u statutima gradova (Raukar, Petricioli, Švelec & Peričić, 1987, 35–36; Raukar, 2002, 22; Grgić, 1956; Ljubić, 1931; Karbić, 1998; Kolanović, 1993; Margetić, 1983; Margetić, 1988).

Pišući o Statutu lige kotara ninskog Karlić navodi da je riječ o ponovnom početku formiranja lige te da su se na osnivanju sastali kapitan i *sudci od svih selov vladanja ninskoga*. Statut ima 80 odredbi. Po Karliću, Statut lige je nastao 1103. godine te je ponovno sastavljen 11. listopada 1305., pod nazivom *Libar od kaštiga i pokajanja za pomanjkanja* koji je od vlasti bio potvrđen 1306. godine. Đuro Ljubić smatra da Statut nije mogao nastati 1103. godine nego u vrijeme 15. stoljeća kada su se formirale lige te kada su dobile svoje statute, a bio je potvrđen 1. siječnja 1474. godine. Statut se nije sačuvao u originalu nego u prijepisu don Ivana Vlatkovića iz Novigrada iz 1744 (Ljubić, 1931; Strohal, 1911; Strohal, 1913a; Strohal, 1914; Strohal, 1913b; Brajković, 1969; Karlić, 1912; Karlić, 1913; Kos, 1952, 23–24; Grgić, 1954a; Grgić, 1954b; Čolak, 1962; Brkić, 2004; Kadlec, Karlić, 1913).

Vranski zakonik je zabilježio 1. travnja 1454. godine zadarski notar i kancelar kneza, a potpisali su ga Lorenzo Loredan, zadarski knez te Benedetto de Mula, kapetan. U Vranskom zakoniku u čl. 7. se spominju posobe (*da sve seoske posobe oko Vrane mogu prijestupnike koje zateknu na svojem području osuditi na 10 lira globe po prijestupniku*). A u članku 31 se spominje kolektivna odgovornost svih mještana za krađu na njihovom području u kojem su dužni svi mještani pomoći u hvatanju kradljivaca (Grgić, 1960, 559, bilj 23; Freidenberg, 1971; Raukar, 1972–73).

U istom zakoniku se u nekoliko članaka direktno spominje vranski sudac.

U Novigradskom zakoniku se lige i posobe ne spominju, riječ je o ugovorima i obvezama između kmetova i gospodara (Strohal, 1911; Barada, 1957; Grgić, 1954, 124–133; Kolanović, 1993; Margetić, 1983, 8; Karbić, 1998, 73–117; Ančić, 2003).

Institucija štimadura se spominje jednako u Vranskom, kao i Novigradskom zakoniku.

U Zadarskom statutu nadležnost sudaca nalazimo na više mjesta. Tako u čl. 137 Reformacija piše da venecijanska vlast sudcima lige daje punomoć da po dužnosti saslušaju i presuđuju građanske parnice do vrijednosti od pet libara te je naređeno da su svi seoski sudci iz sela udaljenih najmanje deset milja od grada dužni u slučaju da je na njihovom teritoriju učinjen nekakav zločin prijaviti taj zločin zadarskom knezu u roku od dva dana, a oni udaljeni preko deset milja u roku od tri dana, posebno ako je riječ o umorstvu prije nego umrli bude pokopan (Zadarski statut, 1997, čl. 137., 627–633). Na samom terenu je ipak situacija bila drukčija. U pjesmi zapisanoj glagoljicom *Historija od dvih žen* koja je nastala po stvarnom događaju u mjestu Ugljan 1740. godine prilikom ubojstva (hotimičnog ili ne) nahočeta iz svoje kuće i krađe nahočeta koje je odgajala susjedna obitelj, na mjesto događaja izlazi sudac, koji osobu tuži i kapitan sela da donese presudu (*da je sudi*). U slučaju da se ne nađe rješenje, spor se nastavlja pred zadarskim knezom, ali su kazne tada puno teže: oduzimanje imovine i služenje kazne na galiji, pa čak i smrtna kazna, zbog toga su sporovi često završavali nagodbom u samom selu (HR-HDA, glagolitica; Franov-Živković, 2013a).

U članku 153 utvrđeno da na zadarskom području postoji približno 130 seoskih sudaca koji su oprošteni obveze od nošenja oružja i odlaska na galiju. Zaključeno je da je riječ o mladim ljudima koji su sposobni za radnu obvezu te je donesen propis da se za suce moraju birati osobe starije od 40 godina (Zadarski statut, 1997, 665–667).

Osim pred sudcima i kapitanima odluke su se donosile i pred vijećem staraca, koji su imali ulogu seoskog pamćenja.

Koje su bile funkcije tj. obveze seoskih sudaca i kapetana zapisano je u raznim zapovjedima (mandatima) zadarskih providura, knezova i kapetana. Između ostalog javljaju se i kao procjenitelji (*štimaduri*) i kao “*dobri ljudi*” (HR-DAST, 156, 52).

Svi predstavnici vlasti u oporukama imaju ulogu svjedoka prilikom sastavljanja oporuka, ali su katkad i izvršitelji (prokaraturi) tih oporuka.

Runje u svojim knjigama i člancima na više mjesta navodi instituciju sudaca iz vremena do početka 16. stoljeća. Tako se npr. 30. 10. 1410. u jednom dokumentu spominje sudac od Lukorana, koji provodi kneževe zapovjedi. Zatim dalje navodi da se u sporu između župnika sv. Eufemije i fratarar na Školjiću 1507. godine, među svjedocima dana 26. siječnja 1507. spominje i mjesni sudac Šimun Maričević (Runje, 2008, 93–94; Runje, 2001a; Runje, 2015).

Na početku popisa stanovništva 1608. godine je uz svako naseljeno mjesto uz svećenika navedeno ime sudca mjesta, vjerojatno je riječ o seoskom glavaru (Jelić, 1974).

O tome da su seosku vlast činili sudac (glavar sela), kapetan i časnici (*oficijeli*) teritorijalnih snaga te vijeće staraca nalazimo dokaze u više različitih vrela. Mletačke vlasti su se direktno obraćale seoskim sudcima, tj. civilnim vlastima po selima, a katkad i kapitanima, a katkad cijelom selu. Dat ću primjer nekoliko dokumenata pronađenih u Fondu Fanfogna-Garganin u Državnom arhivu u Splitu. U prvom dokumentu zadarski knez naređuje sudcu od Iža da zaštiti interese gospođe Mandalene Fanfonja vlasnice zemljišta te da zabrani Ižaninu Jivanu Šariniću da siječe drva na toj zemlji niti za svoje potrebe niti za prodaju bez dozvole vlasnice zemljišta ili njenog dvornika.¹ U drugom dokumentu knez traži od seoskih sudaca otoka Ugljana i priobalnih mjesta da stave na raspolaganje ljudstvo i brodove Frani Fanfonji 1671. godine.² U trećem dokumentu su se mještani Ista bunili protiv dozvole za sječu drva koju je knez izdao Solinjanima.³ A u

1 Knez zadarski / Sudče iz Iža na ime g(ospođe) Mandalene Fafunića hoćeš zapovidati svim onim ki nisu kmeti jneie a navlastitu Jivanu Šarinića da nimaju nima sići derva po zemlah rečene g(ospođe) Mandalene ni za prodaju ni za kuću nima jne orati zemle rečene bez licencie Antona Sušinića dvornika rečene pod zarok li(bar) 50 po svakoga i svaku voltu polovicu onom ki osvidi a drugi kako se bude vidit (...) / Iz Zadra na 8 febrara 1601 / Bi ta mandat przentan na Ižu na devet prvara. (HR-DAST-156-61).

2 Primjeri zapovjedi sucima od strane providura i kneza zadarskog: Knez zadarski / Šalemo radi velike gosposke potrebe g(ospodina) Franu Fafunića: i zapovidamo sudcem i sejlanom od Uglana: i od svih ostalih selov otoskih: i tolikojer od Dikla: Peterčani: i Privlake: i svima ostali gdi pride rečeni G(ospodin) Fafunić: i gdi bude pridan ovi nas mandat da mu jimaju učiniti sve ča im urđina: i zapovi: i dat mu brode i ljudi koliko on reče od sela do sela: i dokle on zapovi pod penu stanovitu od života. / Iz Zadra na 14 maja 1671 / Bi przentan ov mandat na Uglanu na 18 maja 1671. (HR-DAST-156-61).

3 Mi Mičel Minoto za previdro vladanje Bnetaško knez zadarske i gnegove daržave / Kopija / Budući bilo zapovidano komunu od Išta i ludem od Punte BIANKE z mandaton prošastnin od ove pravde da nimaju po nieran način činiti ni edne šulence ni novitadi u načinu od osuenja varhu pisma pod nami meju nima i

četvrtom zadarski knez traži od sudaca Preka i Sutomišćice na otoku Ugljanu da svako selo pošalje po jedan brod pijeska za karneval u zadarsku Fošu.⁴ O tome da su vlast u selu obnašali sudac, kapetan i časnici teritorijalnih snaga nalazimo u primjeru davanja izjave o urodu i kupnji vina za mjesta Luku i Ravu.⁵ Uz sudca i kapetana su odluke donosili i *starci od sela*.⁶

U spisima samostana sv. Krševana koji se nalaze u Državnom arhivu u Zadru nalazimo dokument u kojem se generalni providur Nikola Erizzo (Erico) obraća bibinjskom sudcu i kapetanu vezano uz zemlju u Gaženicama (predio Zadra). Mještani Sutomišćice su dobili dozvole za obrađivanje zemljišta samostana sv. Krševana, ali ih u tome ometaju mještani susjednih Bibinja. Sudci su dobili zapovjed da pronađu osobe koje otežavaju težacima iz Sutomišćice obrađivanje zemljišta, a ujedno su bili dužni procijeniti postojecu te spriječiti daljnju štetu.⁷ U drugom pismu providur se obraća sudcu i kapetanu

komunon od Solin u razdilenju zato od veće žestokosti zapovidamo na vienje od ovoga da nitkor ki mu se hoteći ne mozi smučevati ni sablaznivati dopušćenje komunu od Solin pravičnu aftancu koja u ovu našu kačilariju bi prikazana i prijata i potvarjena pod penu dukat sto svakomu koi bi ovu zapovjed pristupio od više ako bi ko prestupio biti će procesan i upasti će u mnogo veće pedipse u našej vogli sahranene toliko ostae svakomu žestoko zapovidamo po našoi viri. / U Zadru na 8 aprila 1772. / Mihovil Minoto knez / Kancilir knežev / Kopija od mane karte / Komun od Išta i ludi od Punte Bijanke / Za pečat / Komunu od Solin za parvo / I raščinenju od dila padajućega / 28 marča naslidue za korist od čina u svemu bolega. (HR-DAST-156-62).

- 4 *Mi providur jeneral / Zapovidamo šucem od Sutumišćice i Prika da udijle pošajlu po jedan brod na šelo šalbuna u fošu za karnevala i tako ćete udijle obslužiti u penu u vojli našoj. / Iz Zadra na 20 febrara 1713. / Bi intiman ovi mandat u Sutumišćici i Preku 21 febrara 1713. / Sant Euffe(mia) / Oltra / Gl. / Šutomišćica / Preko. (HR-DAST-156-62).*
- 5 *Ja sudac kapetan oficiale i starci od Luke ispodivamo istinito u viri da na ovu stran godišć 10 u niedno godišće ne može biti za potribu od puka vino od litine do litine što se učini u ovomu selu u ovoi viri što ne ima pak kupimo u Zadru i po selih / don Ante Bačićca parok potvrjuje (HR-DAST-156-52). Mi sudac i kapitan oficiale i starci od Rave ispodivamo istinito u viri da nas ovu stran godišć 10 u niedno godišće ne može biti za potribu od puka vino od litine što se učini u ovomu selu što ne ima puk kupuie u Zadru u viri / don Luka Žuvić kapelan u Ravi. (HR-DAST-156-52).*
- 6 *Na 3 febrara 1760 / Ja don Mate Blaslovići parokijan od Kali čini viru Jivanun sinu pokojne Mande Šulića od Kali budući on napastovan od svoje setre Matije udane po zakonu selanskomu a ona sada pita dil od brata svoga a toga zakona ni bilo nikad u našem selu po mojoj kušenciji. / Pišen ja parokijan od Kali / Na 4 febrara u Kuklici 1760 u Kuklici / Ja parokijan Jive Meštrić i starci mista Kuklice činimo viru Jivanu sinu pokojne Mande Šulića da toga zakona nikad nije bilo da sestre mogu jimati dila o(d) dobar svojih starjih kada se udade nego samo robe što je običaj selanski. / Pop Šimun Butirić parokijan od Kuklice pišem po viri kapitanovoj i ostalih ludi. / Na 4 febrara u Preku i Sutomišćic 1760 / Ja kapitan Mikula Brižić i kapitan Jure Kačan od Preka i Sutomišćice i starci od iste parokije činimo viru Jivanu sinu pokojne Mande Šulića da toga zakona nikad nij bilo da sestre mogu jimati dila od dobar svoji starjih kadase uda nego samo robe što je običaj selacki. / Ja don Šime Šimić vice parok od Sutumišćice Preka pišem po viri kapitanovoj i ostalih ludi. (HR-DAST-156-65).*
- 7 *Mi Nikola Erico drugi providur jeneral Dalmacie i Albanie / Tužu še m(nogo) p(oštovani) koludri s(vetoga) Karševana od šeljani od Bibijn zabrajnuju Jeri Lovriču od s(vete) Fume kmetu istih kol(...) (...)janije žemjle od pravi mostira u Ga(ž)e)nice nišće ča(...) gnoj ki stavljia svaki put ki stavi to nemicuć še podniti zapovidamo kapitanu i šudcen od Bibijn i svih inih selanon da niko ne cini skodu nikakovu u zemlju u Gasenice od pravi s(vetoga) Karševana ku ie uzaj na kmetiu Jere Lovrić bi nošeć gnoj ni ki drugi način u penu komunu tolari sve i skodniku ki bude našan pa(r)žu na galie i stran platit svu skodu procidit kriminal ki imaiuč koku pravicu neka do ide podila pravde i kvida bude napovidan u dan blagdana iz Zadra 20 otubra 1725 / Bi intiman ovi mandat pri crikvi s(vetoga) Roka u Bibinah na 15 otonbra. (HR-DAZD-336, 6, 2.2.7, spis je oštećen).*

Dikla da zabrani mještanima da obrađuju zemljište samostana sv. Krševana bez dozvole gvardijana samostana.⁸

U matičnim knjigama i ostalim pregledanim dokumentima su vidljive ovlasti sudaca i kapitana, a s tim jasno i vidljiva razlika između ova dva predstavnika vlasti. Propašću venecijanske vladavine 1797. ova razlika se počinje gubiti tako da se glavari sela sve češće nazivaju i kapetani. U spisima s početka 19. stoljeća nalazimo da izjave i druge dokumente potpisuju kapitani (HR-DAZD-220, 19, 1885 / 2).⁹ Ipak, po pojedinim mjestima se još uvijek za glavara sela zadržao naziv sudac.¹⁰

U 19. st. nakon uvođenja tabelarnih matičnih knjiga je vidljiva još jedna funkcija seoskih sudaca, koja se nije mogla primijetiti u narativno pisanim glagoljskim matičnim knjigama. U tabelarnim maticama postoji rubrika o službenoj osobi koja utvrđuje smrt i koja daje dozvolu za pokop, u koju su kao službene osobe navedeni sudci sela. Mogli bismo zaključiti da su istu funkciju imali i prije 19. stoljeća, samo u glagoljskim matičnim knjigama nije postojala navedena rubrika niti je svećenik u narativno pisanim maticama upisivao taj podatak.

TERITORIJALNE SNAGE

Mletačka vlast je organizirala vojsku po načelu dobrovoljnog pristupa pri čemu su dobrovoljci potpisivali ugovore s određenim uvjetima. Većina otočana se prijavljivala u mletačku mornaricu (HR-DAZD-359, 6, 5.3.3, 106; HR-DAZD-359, 10, 6.1.2; Franov-Živković, 2015a), manjina je ipak pristupala kopnenoj vojsci, dok su mladići s kopnenog područja uglavnom pristupali kopnenoj vojsci, a manje mornarici. Mladići su osim toga bili obvezni služiti u teritorijanim snagama koje su bile sastavljene od domaćih sposobnih muškaraca u dobi od 18 do 50 godina, a u slučaju „opće mobilizacije“ od 16 do 80 godina i to po ključu jedan na sto stanovnika (Peričić, 1989; vidi slično Mayhew, 2009, 243–262; Stanojević, 1987; Stanojević, 1962; Madunić, 2013; Peričić, 1984; Peričić, 1993; Franov-Živković, 2015a).

Nakon 15. st. do kraja 18. st., na temeljima liga i posoba, venecijanska vlast je organizirala teritorijalne jedinice (černide) u sklopu kojih su funkcionirale seoske straže (*ronde*). Teritorijalne snage su imale su vojno-obrambenu i redarstvenu ulogu, koje su u

8 Providur šalje mještanima Dikla dopis da su dužni zemljišta koja su zakupili na vrijeme obrađivati i davati dio vlasnicima samostanu sv. Krševana. *Providur jeneral / umiglieno nam skazujući poštovani fratri s(vetog) Krševana od svega Zadra mnoge skode koe po šili činu sekliani od Dikla zapovidamo sucu i kapitanu od istoga sela da u blagdan na razumno švakoga činu razumiti da švi oni koiu durzu tršja poviš tršja s(vetoga) Kerševana da ih imagiū governati kako šu obligani i kako zapovida statut zadarski /.../ iz Zadra na 8 luja 1706.* (HR-DAZD-336, 12, 33).

9 Izvješća otočkih župnika o potrebama za hranom svake pojedine obitelji. U ovim spisima se u nekim mjestima na izjave potpisuju glavari sela koji se nazivaju kapitani, a u nekim sudci sela.

10 ZMBM, Bilježnica don Kaže Perkovića br. II (pravni riječnik). *Digan. Znači: sudac ili gaštald posobe seoske ili bratovštine. Matica bratovštine sv. Kuzme i Damjana u Polači god. 1717 kaže: Odabramo za digana iz novu starijega Pilipa Žepinovića, mlađ Petra Maslardića i Tomu Bobanovića. Na otoku Pagu posebice u Kolanima zovu i danas seoskog glavara pridjevkom: digan i sudac. Kazivao mi je ovo g. Lubomir Car župnik u Filipjakovu.*

slučaju ratne opasnosti bile mobilizirane i u tom slučaju su imale istu ulogu kao aktivna vojska. Tek se za vrijeme prve austrijske uprave (1797.–1805.) počinje provoditi prisilna mobilizacija (Oršolić, 2013, 20, 25–26).

Stanovnici su bili dužni svojim barkama besplatno prevoziti kamenje, pržinu, klak i druge stvari za građevine u Zadru, ići na stražu na državnu granicu, a u vrijeme rata su služili kao vojnici u boračkim četama (černidama) te radili sve drugo što im se zapovjedi.¹¹

Uz civilne (sudce, gaštalde sela) i vjerske vlasti, postojala je već spomenuta vojna (policajska) vlast u okviru teritorijalne obrane.

Pripadnici teritorijalnih snaga su preko tjedna obavljali svakodnevne poslove, a nedjeljom i blagdanom su bili pozivani na oružane vježbe i obuku. Primjer obuke nalazimo u dokumentu pronađenom u fondu Lantana (HR-DAZD-359, 6, 5.3.3, 106; Franov-Živković, 2015a). Riječ je o glagoljskom mandatu od 4. svibnja 1750. kojim mletački sindici naređuju uspostavu reda prilikom postrojavanja četa teritorijalne obrane zadarskih otoka na način da svaki otok ili svako otočko selo ima svoje mjesto u tom postrojavanju. Zajednička smotra svih otoka se održavala u svibnju i listopadu.

Šime Peričić u radu *Vojna krajina u Dalmaciji* (Peričić, 1989, 174, 182, 197, 202–203, 209; vidi i Oršolić, 2013, 27, 28) piše da su časnici i dočasnici bili birani iz obitelji čiji su članovi već vršili dužnosti u teritorijalnim snagama. Viši časnici (pukovnici i serdari) su dobivali plaće, dok su niži časnici harambaše (kapetani (kapitani), vojvode), zastavnici (alfiri, alfiere), narednici (serzent, srzent, serđente, sergente), supratenante te kaplari (kapuri, kapurali, caporale) uživali određene povlastice, npr. oslobođanje od nekih poreza. Na kraju ovog sastava su bili obični panduri ili serežani (oružnici). Pripadnici ove teritorijalne obrane su kod sebe u kućama imali oružje. Postojali su još i pobočnici ili ajutanti krajine te donarednik.

DRUŠTVENI POLOŽAJ ČASNIKA I NJIHOVIH OBITELJI

Zarada u državnim službama, kao i privatni i poslovni kontakti s civilnim, vojnim i vjerskim vlastima dovodila je do raslojavanja stanovništva u pojedinim mjestima. Osim toga ugled je omogućavao da se časnicima dodjeljuju druge ovlasti u selu poput sudjelovanja u odlukama važnim za život zajednice, presudama, kod procjena tuđe imovine kao štimadure ili dobre ljude, kao prokarature (izvršitelje) i svjedoke na oporukama, češće su se birali u upravna tijela bratovštine, a umirovljeni su sudjelovali u vijeću staraca.

Već je iz prijašnjih primjera vidljivo da su civilnu vlast obnašali sudci sela, koji nisu nosili oružje već su ovlasti policije odrađivali kapitani i oficiali (Peričić, 1989, 174, 182, 197, 202–203, 209).

S obzirom da su se funkcije u teritorijalnim snagama nasljeđivale, a bilo je nasljeđivanja članstva u pojedinim bratovštinama,¹² pa možda i nasljeđivanje civilnih funkcija

11 Fond Grgić sadrži pismo mještana Sutomišćice i Preka iz 1736. godine o služenju u teritorijalnim snagama a vezano uz pobunu seljaka 1736. godine (Peričić, 1989, 174, 182, 197, 202–203, 209; Oršolić, 2013, 27–28; HR-DAZD-368, 3 – prijevod dijela podneska mještana župe Sutomišćica 1736. godine – neobjavljeno). Jedan od spisa iz ovog spora je objavljen u HR-DAZD, 1949, 64, 65, br. 46., a nalazi se u spisima samostana sv. Dominika, br. 89, iz god. 1736. Ovaj spis objavljen u Franov-Živković, 2015a.

12 U bratovštine se primalo nasljeđivanjem (na sviću) ili glasovanjem.

(glavara sela), dolazilo je do raslojavanja obitelji. Stoga je jako važno bilo taj položaj zaštititi i predati ga u nasljeđivanje svojim sinovima, a u slučaju da nema sinova zetovima ili nećacima. Također zbog boljeg imovnog stanja časnici i dočasnici teritorijalnih snaga su mogli svoje sinove školovati za svećenike (HR-AZDN-16 / 19; Modrić & Kolanović, 2013) ili trgovce i obrtnike te se i na takav način poboljšavalo imovno stanje obitelji. Kćerima su mogli priskrbiti dobar miraz.

O nasljeđivanju časničkih i dočasničkih funkcija vidi više u primjerima nekoliko mjesta zadarskog područja na kraju članka.

Od zarađenog novca su se kupovale kuće, zemlja, brodovi te razne kućanske potrepštine, kao i nakit i odjeća.¹³ Ovo pokazuje da su ženski članovi obitelji časnika također imali veći ugled u selu.

Položaj se učvršćivao i preko prijateljstva s nadređenima i međusobnim ženidbama (u selu ili u drugim selima, pri tome je često dolazilo i do ženidbe među bližom i daljnjom rodbinom (Franov-Živković, 2015b).

Zanimljivo je i prijateljsko povezivanje (npr. kroz kumstvo) istih ovih obitelji s veleposjedničkim obiteljima. S jedne strane se kumstvo sutomiških časnika s članovima obitelji Lantana može tumačiti kao prijateljsko-poslovni odnos kroz zajedničko služenje u černidama, s druge strane imamo činjenicu da su sudci i časnici teritorijalnih snaga često bili i dvornici pojedinih obitelji pa su odatle često nastajale i njihove prijateljske veze. Runje kao primjer daje Juricu Klimantovića, oca poznatog glagoljaša Šimuna Klimantovića, koji je bio dvornik veleposjedničkih obitelji u Lukoranu (Runje, 2001a; Runje, 2008; Runje, 2005; Runje, 1990; Runje, 2003a; Runje, 1998; Runje, 2001b, 57–67; Runje, 2003b, 21–38; Runje, 2015; vidi isto u Ivančić, 1911; Japundžić, 1995).

Druženje s nadređenima je dovodilo do toga da se počinju ugledati na njihov način života te više počinju trošiti na razne kućne potrepštine ali i gradnju luksuznijih kuća na dva kata (*na dva poda*), kupnju više kuća te poboljšanje životnih uvjeta (Franov-Živković, 2013a; HR-DAST, Inventar obitelji Fanfonićevih, 156, 32).

Kao članovi (i članovi upravnih tijela) seoskih bratovština časnici su sudjelovali u važnim odlukama za poboljšanje života sela i crkve. S druge strane, časnicima je bilo omogućeno učlanjivanje u elitnije bratovštine, kao što je npr. postojala svećenička bratovština u Biogradu, u kojoj su zabilježene poduže liste čekanja za ulazak u bratovštinu koja je imala ograničeni broj mjesta. Među članstvom nalazimo časnike teritorijalnih snaga s područja Pakoštana, Sv. Filipa i Jakova, Biograda i okolice (Kero, Franov-Živković & Perović, 2012).

S druge strane život vojnika je bio jako neizvjestan i nosio je sa sobom nesreće, nestanke i bijedu, ali su i obični vojnici imali punu kuću oružja (HR-DAZD-20, 81, knj. VII, 16) te se često ozljeđivali (AHAZU, IV a 80 / 39, f. 3r; Franov-Živković, 2015a, 202).

O načinu kako su služili vojsku obični vojnici rijetko nalazimo podatke u matičnim knjigama i drugim glagoljskim dokumentima (podatci se mogu naći u drugim izvorima vidi kao npr. Čoralić & Katušić, 2014; Čoralić, 2015; Čoralić & Katušić, 2016; Čoralić

13 U fondu Oporuke iz kancelarije zadarskih knezova (HR-DAZD-20) postoji 320 glagoljskih oporuka koje pokazuju imovno stanje stanovnika zadarskog područja. Kao primjer vidi oporuku kapitana Jive Mičića. Cijela oporuka je donesena u poglavlju o župi Sutomišćica u ovom članku (vidi Sl. 3 i 4).

& Katušić, 2017, 163-178). U glagoljskoj oporuci pisanoj 31. ožujka 1727. Jure Kačan iz Sutomišćice (HR-DAZD-20, 81, knj. II, 210) ostavlja dio imovine svom sinu Šimi *ako kada dojde 10 stupi maslin u studi Zabučolić*. U Sutomiškom godaru vidimo da je Šime poginuo na Levantu 4. svibnja, nije poznata godina smrti (HR-AZDN, *Glagoljska Knjiga godova, Sutomišćica*, nema signaturu). Po glagoljskoj knjizi godova Kali vidimo da je još mladića poginulo na Levantu u raznim razdobljima. Zabilježeno je da je 10. rujna 1782. godine na Levantu umro Stipe Ricov (HR-AZDN, *Glagoljska Knjiga godova, Kali*, nema signaturu). U glagoljskoj matičnoj knjizi umrlih Bibinje nalazimo smrt Šime Tralića 24. listopada 1766. godine na galiji u Cafaloniji, te 9. prosinca iste godine smrt Ante Delina u vojsci u Italiji (HR-AZDN, *Glagoljska matica umrlih Bibinje 1713.–1816.*; Kero & Franov-Živković, 2010).

PRIMJERI DRUŠTVENOG POLOŽAJA PRIPADNIKA TERITORIJALNIH SNAGA NA ZADARSKOM PODRUČJU

S obzirom na ograničeni obim članka dat ću samo primjere za mjesta Novigrad i Pakoštane koji se nalaze na kopnenom dijelu zadarskog područja te otočku župu Sutomišćica, koja je do 1770. obuhvaćala mjesta Preko, Poljanu i Sutomišćicu.

Novigrad

Za Novigrad su za 18. i 19. stoljeće sačuvane 24 matične knjige (Franov-Živković, 2017a).

Po maticama su zapisani predstavnici civilnih i vojnih vlasti u Novigradu, kao i predstavnici teritorijalnih snaga iz šireg područja koji su boravili u Novigradu, a u maticama se pojavljuju kao ženici, roditelji djece upisane u maticu krštenih, ali i kao kumovi na vjenčanjima i krštenjima. S obzirom da je Novigrad bio veće administrativno, gospodarsko, sudsko, vjersko, vojno, trgovačko i pomorsko središte na zadarskom području (Franov-Živković, 2017a, 418–419; Jelić, 1983), u mjestu je postojalo nekoliko kapetana u isto vrijeme (Perićić, 1989). I ovdje se može primjetiti da je položaj u nekim obiteljima bio nasljedan. Kapetansku čast, su u prvom redu nasljeđivali članovi obitelji Oštrić, koji su čak dobili nadimak Kapetanovi. R. Jelić (1940), piše o slavnom kapetanu Martinu Oštriću: *Kapitan Martin Oštrić dobio je naslov „Defensor patriae“ radi hrabrosti, braneći Novigradsku tvrđavu 1646. godine, protiv vojske Ibrahim paše, koji je Novigrad i uzeo, ali niti za punu godinu dana Luka Oštrić bio je neko vrijeme i serdar, a ovi su opet bili zapovjednici nad domaćom vojskom.*

Iz ove obitelji su potekli brojni svećenici, (Kero, Leksikon svećenika glagoljaša, u izradi), obrtnici i trgovci (ZMBM, Bilježnice don Kaže Perkovića br. II, IX, XIII, XV; Franov-Živković, 2017a, 418–419). Osim iz obitelji Oštrić novigradske vojvode, harambaše ili kapitani se spominju iz obitelji Vlatković, Halaburić, Sinovčić, Miletić, Baždarić, Paštrović, Kasteli, Vardioli i Gargurić (Franov-Živković, 2017a).

Najviše alfira i srzenta je bilo iz obitelji Radošević, a spominju se još iz obitelji Baždarić, Banić, Bakić, Babičić, Segna, Iauranović i Vlatković.

I u Novigradskim matičnim knjigama su vidljive rodbinske i prijateljske veze s časnicima teritorijalnih snaga iz cijelog ovog područja pa se tako kao kumovi u maticama spominju mnogi serdari, koloneli te brojni niži časnici teritorijalnih snaga.

Župa Sutomišćica (Preko, Poljana, Sutomišćica)

Najbolji primjer nasljeđivanja funkcija teritorijalnih snaga nalazimo u Sutomišćici koja je bila središte teritorijalnih snaga zadarskih otoka, u kojoj su imali prebivalište i koloneli zadarskih otoka iz obitelji Lantana, kao i raniji iz obitelji Crnica (Franov-Živković, 2016b; HR-DAZD-20, I, 130; HR-DAZD, Miscellanea I, 1949, 53).

Po glagoljskim matičnim knjigama župe Sutomišćica nalazimo da je sredinom i krajem 18. st. u isto vrijeme više kapetana, a sačuvan je i veći broj glagoljskih oporuka članova kapetanskih obitelji. Na žalost, za razdoblje prije sredine 18. stoljeća nisu sačuvane matične knjige pa se u ranijem razdoblju ne može odrediti veza među članovima obitelji navedenih u primjerima.

Na početku popisa stanovništva 1608. godine sudac sv. Eufemije je bio Jure Veleslavić, a Preka (Villa di san Michiel Oltrabarcagno) Šime Nižić. (Jelić, 1974).

U fondu Lantana sam pronašla imena mnogih sudaca. Godine 1554. se spominje Luka Špar kao sudac sv. Eufemije (HR-DAZD-359, 38, 708, 18), a 6. 04. 1571. Marco Crapinich se spominje kao gastald (HR-DAZD-359, 38, 708, 27). Dana 20. 08. 1602. Zorzi Fabulich je bio *capo*, a Antonio Gripinich *nostro gastaldo* (gastald = upravitelj dobara) (HR-DAZD-359, 38, 708, 29). Iste godine se spominje kao sudac Preka Zorzi Perich (*zudici del comun di San Michiel*) (HR-DAZD-359, 38, 708, 36).

Kao prokaraturi sv. Eufemije za godinu 1717. se spominju Miho Brižić kapitan i Ive Čubanov iz Preka (HR-DAZD-359, 38, 708, 47). Nekoliko godina kasnije, tj. 1723. godine kapitan Miho (Miško) Brižić je još uvijek bio prokaratur mjesta, uz njega je bio prokaratur Mate Veleslavić (HR-DAZD-359, 38, 708, 56). Kapetan Miho Brižić je i godine 1726. bio prokaratur sv. Eufemije (HR-DAZD-359, 38, 708, 59). Godine 1733. sudci od Preka su bili Mate Kuštera i Miho Perić (HR-DAST, 156, 52).

Grgić navodi da je za vrijeme težačkih pokreta 1736 / 40 godine bio izdan nalog za uhićenje seoskog kapitana Miška Brižića iz Preka zajedno sa Jurom Bacaljom iz Preka.¹⁴

U popisu iz fondu Fanfonja Garanjin kojega je svećenik nazvao *KVEŠTO ŽE DONAR DE NOŠTRO NOVE ŽE PRETE* (zapisano talijanskim jezikom i kurzivnom glagoljicom), a u kojem mještani župe Sv. Eufemije poklanjaju svećeniku mladomisniku neki manji ili veći poklon se može vidjeti i imovno stanje pojedinih obitelji, a na njemu se spominju telent Kačanov, alfir Grdović i kapitan Vlahić.¹⁵

U fondu Lantana su pronađena svjedočenja mještana Sutomišćice da su u nedostatku

14 Brižić je u istrazi kazao, da je u selu obnarodovan providurov proglas, a kad je on seljanima rekao, da treba dati dohotke, zaprijetili su, da će ga kamenovati. Na upit, tko je prijetio, odgovorio je: 'svi, cijelo selo'. Naposljetku se obvezao, da će dati dohotke i druge nagovarati da ih dadu, a tako isto se obvezao i Bacalja, pa su pušteni kućama. (Grgić, 1960, 582–583).

15 HR-DAST, 156, 52: nema datuma, ali se po popisu vidi da je riječ o sredini 18. st. alfir Šimica Grdović je umro 18. 02. 1778. (HR-DAZD, Sutomišćica, Glagoljska Matica umrlih 1765.–1825.).

vlastitog zemljišta uzimali u zakup zemlje na Puntamici gdje su često dolazili u sukob s sucem i mještanima susjednog Dikla koji su im krali i otimali oružje (noževe, puške) i oruđe za obradu zemlje. Sačuvana su svjedočenja kapitana Jure Šimića, Ante Pavina, Šime Kucelina, Jivice Čubana i Šimice Vlahića.¹⁶

Po tablici iz fonda Lantana iz 1759. godine je vidljivo da je prilikom popisa Sutomišćica brojila 705 stanovnika,¹⁷ od čega je sposobno za oružje bilo 78 ljudi, a časnika teritorijalnih snaga – 12. Ostali stanovnici, koji nisu bili sposobni za oružje, su bili: 10 svećenika, 8 klerika, 1 zidar, 18 starca, 84 dječaka, 94 žene, 100 djevojčica. U selu ove godine nije zabilježen niti jedan brodovlasnik, mornar ili klesar (HR-DAZD-359, 2, 48, 5.1.2; Franov-Živković, 2015a).

Seljani su bili vlasnici 15 barka, a niti jedne tartanele ili trabakula. Nitko u selu nije imao konja. A od oružja je u selu zabilježeno 85 sačmarica, 40 pištolja i 64 mačeva (sabljji).

Podatci za Preko iz iste tablice su sljedeći: ukupan broj stanovnika je bio 608, sposobno za oružje je bilo 126, od čega je bilo 7 časnika teritorijalnih snaga.

Ostali stanovnici, koji nisu bili sposobni za oružje, su bili: 8 svećenika, 6 klerika, 3 zidara, 25 starca, 138 dječaka, 125 žena, 179 djevojčica. U selu ove godine nije zabilježen niti jedan brodovlasnik, mornar ili klesar.

Seljani su bili vlasnici 25 barki, niti jedne tartanele ili trabakula. Nitko u selu nije imao konja. A od oružja je u selu zabilježeno 118 sačmarica, 56 pištolja te 82 mačeva (sabljji).

U nedovršenoj tablici fonda Lantana u kojoj su ponovno popisani svi stanovnici s posebnim popisnom časnika teritorijalnih snaga bez naznake godine, za mjesta koja pripadaju otočkoj pukovniji. Po ovoj tablici Sutomišćica je imala čak devet časnika od čega tri kapitana, dva *alfira*, 2 *serđenta* te dva kaplara (*kapura*).¹⁸ U mjestu nije postojao niti jedan *adjutant*. (HR-DAZD-359, 2, 48, 5.1.2; Franov-Živković, 2015a).

U istoj tablici Preko je imalo šest časnika od čega tri kapitana, dva *alfira*, dva *serđenta* te dva kaplara, a niti jednog *ajutanta*.¹⁹

U gore spomenutoj nedatiranoj tablici iz ovog fonda²⁰ nalazimo da je kapitan Brižić (ne piše ime) pod sobom imao još jednog *tenanta*, jednog *alfira*, jednog *serđenta*, dva *kapura*, 42 momaka (*fattionari*), 2 tambura, ukupno, sa sobom 50 ljudi.

O raslojavanju obitelji u župi Sutomišćica te o međusobnim ženidbama sam pisala u članku o bratovštinama župe Sutomišćica (Franov-Živković, 2009).²¹

16 Godine 1765. na 22. srpnja svjedoči kapitan Jure Šimić iz Sutomišćice (HR-DAZD-359, 2, 45, 5.1.2).

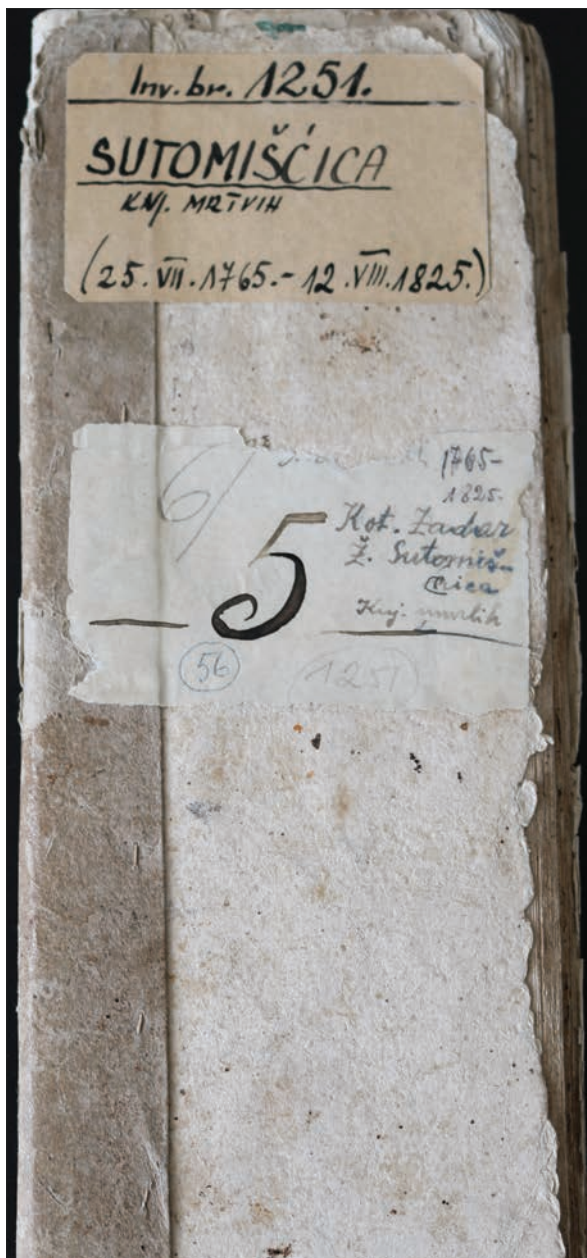
17 U tablici je napisan poseban broj stanovnika za Sutomišćicu, a poseban za Preko. Stanovnici Poljane su vjerojatno dijelom bili pribrojeni Sutomišćici, a dijelom Preku.

18 Iz matica i knjiga bratovština se mogu pronaći imena sljedećih časnika iz Sutomišćice iz sredine 18. st. i to kapitani: Ante Čubanan rečeni Vlahić, Jure Kačan, Jure Šimić i Jive Mičić, alfiri: Grgo Grdović, Šimica Grdović, Jure Grdović, Ante Grdović i Miho Kačan, dva srzenta: Pave Gvardijan i Pave Barićev. U maticama i knjigama bratovština se ne spominje niti jedan kapuro (kaplar).

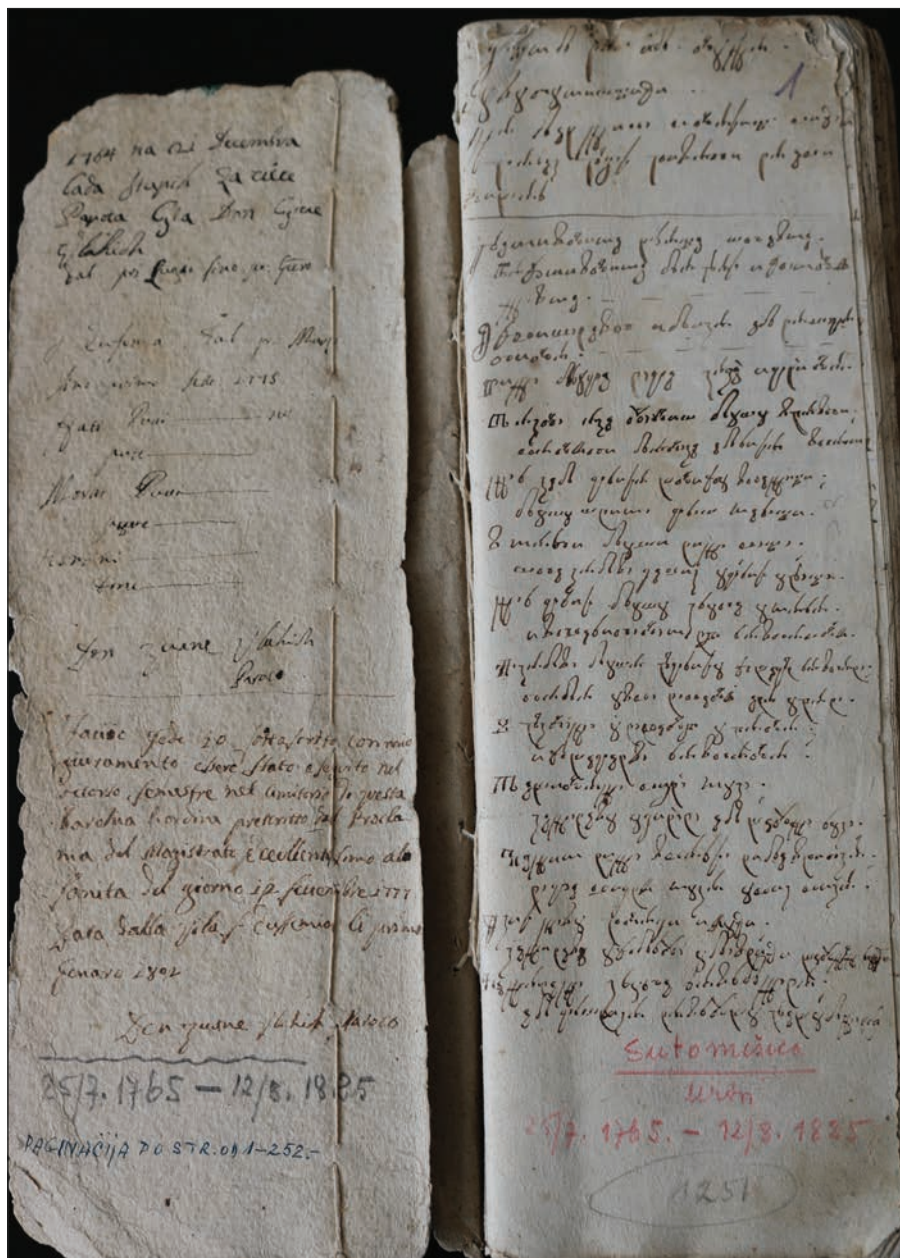
19 U maticama i knjigama bratovština (*madrikulama*) se spominju kapetani Miho, Mate i Mikula Brižić.

20 Tablica je vjerojatno iz sredine 18. stoljeća kao i sve druge tablice pod istom signaturom. Potpisuje je Tommaso Franceschi da Veneta, notar, a potvrđena je od kolonela Josipa Lantane (HR-DAZD-359, 2, 48, 5.1.2).

21 Podatci o međusobnim ženidbama nisu vidljivi u matičnim knjigama, zato je bilo potrebno izraditi rodoslovlje koje pokazuje međusobnu rodbinsku i tazbinsku (ženidbenu) povezanost ovih osoba. Podatci su izvađeni iz rodoslovlja obitelji Franov (od 13. do 21. stoljeća) izrada Grozdana Franov-Živković,

Sl. 1: Fotografija prednjih korica glagoljske matične knjige umrlih Sutomišćica 1765.–1825. (HR-DAZD-378, Zbirka matičnih knjiga, inv. br. 1251).

Sl. 2: Fotografija unutarnje strane korica glagoljske matične knjige umrlih Sutomišćica 1765.–1825. (HR-DAZD-378, Zbirka matičnih knjiga, inv. br. 1251). Mrtvačka pjesma, pisar don Ive Čubanov rečeni Vlahić.

U Arhivu HAZU u Zagrebu (sign. IVa 80 / 40) čuva se ostatak (dio) propovijedi pod nazivom Nacrt propovijedi o praštanju koju je napisao don Ive Čubanov rečeni Vlahić čiji su članovi obitelji otac i braća bili časnici teritorijalnih snaga, a sestra Jela je bila druga supruga kapitana Jive Mičića. Na zadnjoj stranici Propovijedi postoji privatno pismo kolunela Lantane don Ivi Vlahiću koji ga moli za uslugu da mu izabere 12 greda koje se nalaze ispod vrtlarove (ortulanove) kuće jer su mu potrebne za sagrađiti mlin (*malin*) (Franov-Živković, 2012).

U župi sv. Eufemije u Sutomišćici nalazimo cijeli niz obitelji koje su se u određenom razdoblju međusobno ženile, a njihovi članovi su svi imali neke funkcije u seoskim civilnim vlastima, odnosno teritorijalnoj obrani (černidama).

Časničke obitelji župe Sutomišćica (mjesto Poljana, Preko, Sutomišćica) koji se spominju u glagoljskim kodeksima i ostalim dokumentima

Kapetan Ante Čubanov rečeni Vlahić je bio kapetan sela krajem 18. stoljeća. Bio je član više bratovština te je u sudjelovao u njihovim upravnim tijelima kao glavni ili pomoćni sudac (HR-AZDN, Sutomišćica, Glagoljska Madrikula «Corpus Domini» (Tila Isusova)). Spominje se kao kapitan sve do smrti 1817. godine (HR-DAZD-378, Glagoljska matica mrtvih, Sutomišćica, 1765.–1825., 154). Njegov otac Mate je bio osnivač bratovštine *Blažene Gospe i Duš od Purgatorija*. Ante je bio oženjen dva puta. Prvi put s Jerkom Čubanovom koja je umrla od 30 godina 1781. godine, a nakon toga s Matijom kćerom pok. Mate Šimića s kojom je imao desetero djece (HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825.). Bio je preko trideset puta kum na vjenčanjima i krštenjima Sutomišćana.

Brat Šime je bio također bratim istih bratovština. Bio je oženjen Katom rečenom Mirkom Mičić kćerkom kapitana Jive Mičića (HR-DAZD-378, Sutomišćica, Glagoljska matica vjenčanih 1747.–1825.), a koja je umrla vjerojatno od kuge na Puntamici u karanteni 1784. godine. Njen sin Mate Čubanov je također umro u isto vrijeme na Puntamici od 24 godina. Njena sestra Jago joj je bila udana za sina alfira Šimice Grdovića (HR-DAZD-378, Sutomišćica, Glagoljska matica vjenčanih 1747.–1825.), Juru, koji u 19. stoljeću postaje glavar sela.

Jedan od trojice braće Čubanov-Vlahić je bio i župnik (parokijan) sv. Eufemije don Ive Čubanov rečeni Vlahić (vidi Sl. 1 i 2) od koga je do danas sačuvan jedan glagoljski zbornik propovijedi (HR-AZDN, Glagoljska govorenja duhovna, XVIII st.) te nekoliko ostataka glagoljskih zbornika (AHAZU, Nacrt propovijedi o praštanju, nakon god. 1773, sign. IV a 80 / 40; Odlomak propovijedi, sign. IV a 80 / 27; Propovijed na Uznesenje, kraj XVIII. st., IV a 80 / 13; Propovijed na Uznesenje, XIX st., IV a 80 / 21; Propovijed o paklenim mukama, početak XIX st., sign. IV a 80 / 6; Franov-Živković, 2012).

privatno vlasništvo, neobjavljeno. Riječ je samo o dijelu rodoslovlja, koji se odnosi na župu Sutomišćica. U kasnijem dijelu rodoslovlja u 19. i 20. stoljeću se žene međusobno i unuci, prauunci i šukununci ovih časnika teritorijalnih snaga.

U ninskim spisima je pronađen svećenik don Stipan Vlahić, vjerojatno stric ili brat don Ivina oca Mate (matične knjige su uništene pa se ne može točno vidjeti obiteljska veza među njima). I ovdje je moguće da linija ređenja vodi od strica do sinovca (Franov-Živković, 2012).

Sestra Jela je bila druga žena kapitana Ive Mičića (HR-DAZD-378, Sutomišćica, Glagoljska matica vjenčanih 1747.–1825.), što bi značilo da je pastorku (Ivinu kćer iz prvog braka Katu rečenu Mirku) udala za svog brata Šimu (Franov-Živković, 2009).

Nije sačuvan niti jedan testament nekog od članova obitelji Čubanov-Vlahić zato ne se ne može ništa zaključiti o njihovom imovnom stanju.

Druga kapetanska obitelj je obitelj Kačan. Kapitan Jure Kačan je bio član i sudac više bratovština. Umro je 11.05.1768. godine u dobi od 68. godina (Franov-Živković, 2009; HR-DAZD-378, Glagoljska matica mrtvih, Sutomišćica, 1765.–1825., 37). Na žalost, nije sačuvana njegova oporuka, ali zato postoji glagoljska oporuka pisana 9. prosinca 1771. njegovog brata don Šime Kačana, po kojoj vidimo da je kapetan imao još jednog brata Mihu,²² a po maticama nalazimo da je kapetan imao šestero djece od toga u oporuci spomenute sinove Jivu (HR-DAZD-378, Sutomišćica, Glagoljska matica vjenčanih 1747.–1825. 15) i Jerka (HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825). Nećaci (sinovci) Jive i Jerko su njegovali strica don Šimu do smrti pa im ostavlja veći dio imovine te su bili zaduženi za njegov sprovod. Od imovine don Šime nabraja dio kuće, zemlju Ogradicu s maslinama, dio vrta, ostale zemlje (intrade) Za vrhom, pokućstvo, kamenicu i dužnike, ali i neke svoje dugove. Napominje da je zemlju na Dolcu založio. Drugi brat kapitana Jure Kačana je bio alfir Miho Kačan koji se kao alfir spominje samo na jednom mjestu u matici krštenih 1749. godine (HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825.) te u madrikulama bratovština Tila Isusova 1769. (HR-AZDN, Glagoljska madrikula Corpis Domini (Tila Isusova), Sutomišćica, za razdoblje 1745.–1800.) i Gospe od Karmena (HR-AZDN, Glagoljska madrikula Gospe od Karmena i Duš od Purgatorija, Sutomišćica, 1745.–1821.). U maticama je zabilježeno rođenje osmero djece (HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825.; Franov-Živković, 2009).

Kapitan Jure Šimić je bio 5.01.1741. godine na popisu osnivača bratovštine *Blažene Gospe i Duš od Purgatorija*, u kojoj je bio i sudac nekoliko puta te je bio član i sudac još nekoliko sutomiških bratovština. Umro je dana 4.04.1773. godine u dobi od 90 godina (Franov-Živković, 2009; HR-DAZD-378, Glagoljska matica mrtvih, Sutomišćica, 1765.–1825). Dakle, rođen je oko 1683. Sačuvana je oporuka pisana 29. ožujka 1773.²³

22 Vjerojatno je riječ o alfiru Mihi Kačanu. Don Šime Kačan u oporuci navodi da mu je Miho polubrat tj. brat po ocu. S obzirom da su nestale matične knjige za Sutomišćicu s početka 18. stoljeća, ne može se vidjeti da li je kapitan Jure Kačan brat ili polubrat don Šimi Kačanu.

23 HR-DAZD-20, IV, 223ab: *U jime s(vete) Troice amen / 1. Ja kapitan Jure Šimić nahodeći se u nemoći a u dobroj pameti činim moju naredbu koju hoću da bude dobra po mojoj smarti: u koj najprvo priporučujem moju dušu g(ospodu)nu Bogu a tilo moje da bude pokopano u crkvi s(ve)te Fumije. / 2. Kada mi se nahodi smart da mi se učini sprovod kako se bude moći, mise kantane da mi se dadu reči na ovi dni kako je običaj od mista na moj god i na moje karsno jime da se bude učiniti reči po jedna misa, za vazda i ako što veće bude stiskati kušenciju moju da se spomenu od moje duše radi dobar kih san pritiva i uzdrža laši starijih da budu vazda ispunjeni a navlastito obid koga je ostavi po(kojni) did da se bude činiti u ono vrime kad se bude nim zariti / 3. Da don Šime moj sin da bude gospodar do njegove smarti i da ga jimaju držati i slišati*

Bio je dva puta u braku. Prvi put s Jelom,²⁴ drugi s Justinom kćerom Šime Sturnina (HR-DAZD-378, Sutomišćica, Glagoljska matica vjenčanih 1747.–1825.). Sin Miho je imao samo 4 godine kad mu je otac, koji je tada imao 90 godina umro. Jedan od sinova je bio don Šime Šimić, kojega otac u oporuci ostavlja gospodarom sve svoje imovine, dok ga ostala braća moraju slušati. Ostali sinovi kapetana Jure su Mate (HR-DAZD-378, Sutomišćica, Glagoljska matica vjenčanih 1747.–1825.), Pave i Miho (HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825., 94). Imao je i sina Josipa kojeg ne spominje u oporuci pa je moguće da nije ostao na životu (HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825.). Od don Šime traži da najmlađeg brata Mihua, čija je majka kapetanova druga žena Justina, također da na nauk za svećenika. Moli svoje starije sinove da paze na mlade sina i na njegovu majku, kao da je njihova rođena majka. Kćerima Luci (HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825.) i Kati ostavlja barilo vina i bocu ulja svake godine dokle su žive. Miho nije postao svećenik već se vjenčao dana 27. siječnja 1799. godine (HR-DAZD-378, Sutomišćica, Glagoljska matica vjenčanih 1747.–1825.).

Kapetan imovinu ne nabraja pojedinačno osim što se u oporuci spominje kuća koju je kupio u pokojnog don Antona. A od pokretne imovine sinovima ostavlja šubu vinovu (boje vina) i veliki pojas (pas) od svile.

U oporuci njegovog sina don Šime Šimića pisanoj 26. listopada 1799. godine (HR-DAZD-378, Glagoljska matica mrtvih, Sutomišćica, 1765.–1825., 288; HR-DAZD-20, VI, 401ab) nalazimo nabrojenu pokretnu i nepokretnu imovinu, koja je bila dodjeljena don Šimi, jer su se moguće braća već podijelila (Franov-Živković, 2009).

Kapetan Jive Mičić je bio osnivač bratovštine *Gospe od Karmena i Duš od Purgatorija* 15.01.1743 te je bio član i sudac u više sutomiških bratovština. Nema podatka o smrti jer matice umrlih prije 1765. nisu pronađene, ali se može pretpostaviti da je umro negdje

svi a na njegovoj smarti da mu se jima učiniti sprovod kako se bude pristojati. Ostavljam mu šubu vinovu da moli Gos(podi)na Boga za moju dušu, i pas veliki od svi / vi / le, a patrimonij koji sam mu zapisao ja moga potvrdjujem, da mu bude onako kako kodi u njemu je zapisano / 4. Da ostala roba bude svim jednokupno toliko Mati, koliko Pavi, toliko Mihi, da bude nim i njihovoj dici da se služe š nom s onim rešpetom s kim sam se ja služi, i ostala sva moja dobra ostavljan svin trin, da budu uživati, i uzdržati u pravoj ljubavi kako zapovida Gos(podi)n Bog / 5. Da zaradi posljednoga mira zada se ne bi razdili, želin, i priporučjen svin a navlastito don Šimi da Mihua dadu na nauk, i ako bude živ da ga učine redovnikom, ako pak ne bi htili nego ga odagnali ali odilili, ali prognali brez njegova pravoga uzroka htili njegovu mater a moju ženu ili njegovu sestru da posli smarti don Šimine bude rečenomu Mihi kuća ku san kupi po(kojnoga) don Antona. Akor pak budu se držati kako prava braća da jim bude svim nih i njihovoj dici / 6. Ostavljan da se ima davati svako godišće Luci i Kati moim kćerin po jedno barilo vina i po jedna boca ulja i to da im se ima davati s litinom dokle budu žive / 7. Ostavljan onomu redovniku ki me bude ašišati u mojoj bolesti i na mojoj smarti, moj šćap da moli go(spodi)na Boga za me drugo ne priporučjen (drugo – prekriženo) nego moju dušu i moih mrtvih. / U Sutumišćici na 29 marča 1773. / Bihu svidoci gos(podi)n don Jive Maričić od Preka / Drugi Šimica Čubanov od Sutumišćice / Činim moji prokaraturi gos(podi)na don Juru Milašinovića / Gos(podi)na Keka Dežiderata od Zadra / Pisah ja don Jive Vlahić vice parok / Po govorenju rečenoga kap(itana) Jure Šimića. (HR-AZDN, Knjiga godova, Sutomišćica, 1730.–1840., Priminu na 4 aprila kapitan Jure Šimić 1773.).

- 24 Na jednom mjestu u matici je bio kum zajedno s prvom suprugom Jelom. Nije poznato njeno djevojačko prezime.

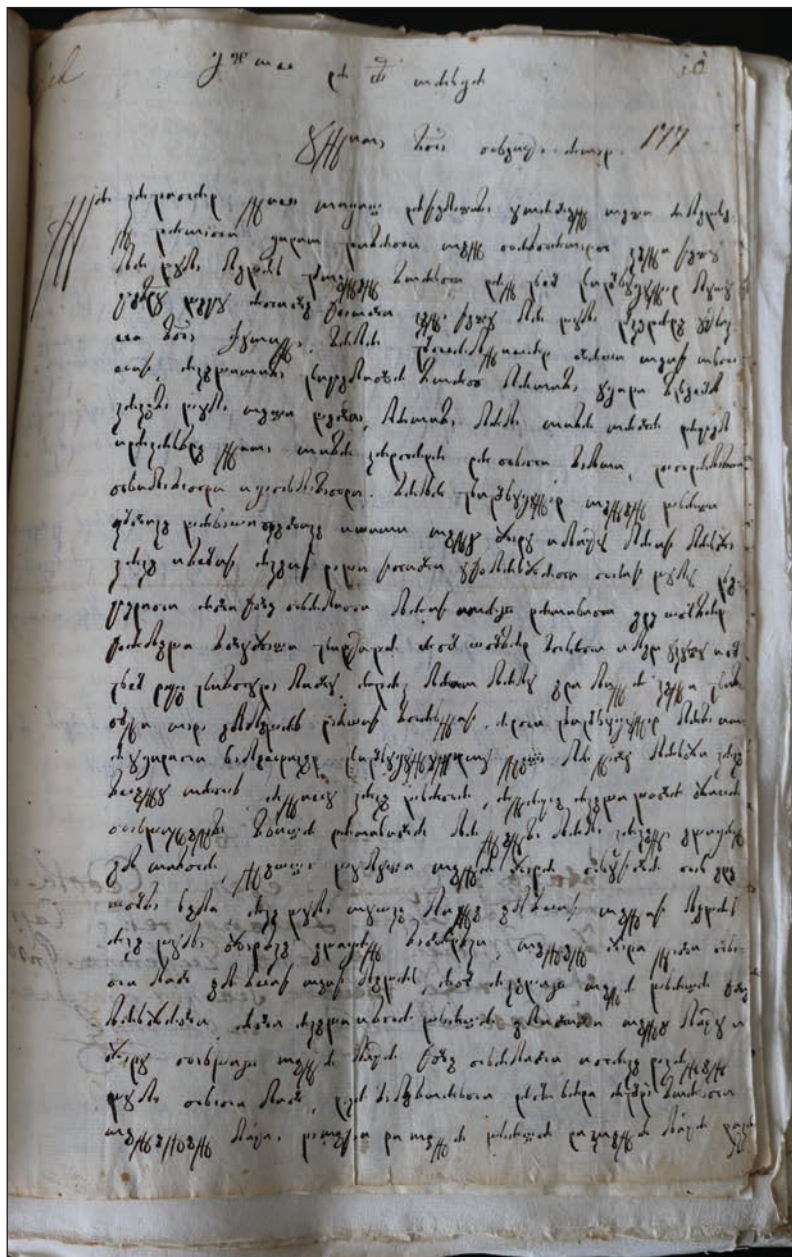
između 20.10.1763. (kad je krstio sina Josipa) i 8.12.1775. kad je bio već pokojni (U knjizi godova je upisan datum smrti bez godine: HR-AZDN, Knjiga godova, Sutomišćica, 1730.–1840.:11. zuna God po(kojnomu) kapitanu Jivi Mičiću). Naime, 8.12.1775. se udala njegova kćer Jaga (u matici rođenih dana 2. 11. 1750. je bila upisana kao Andrijana i Jago: HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825) za Juru sina alfira Šimice Grdovića, gdje je nevjesti upisano da joj je otac pokojni kapetan Jive Mičić (Franov-Živković, 2009; HR-DAZD-378, Sutomišćica, Glagoljska matica vjenčanih 1747.–1825).

Imao je dva braka. Ne zna se kako mu se zvala supruga iz prvog braka jer su matične knjige za to razdoblje nestale, a u drugom braku je bio vjenčan 1748. godine s Jelom sestrom kapitana Ante Čubanova rečenoga Vlahića i sutomiškog župnika don Ive Vlahića. Njegova kćer Kata rečena Mirka se kasnije udala za njihovog brata Šimu.

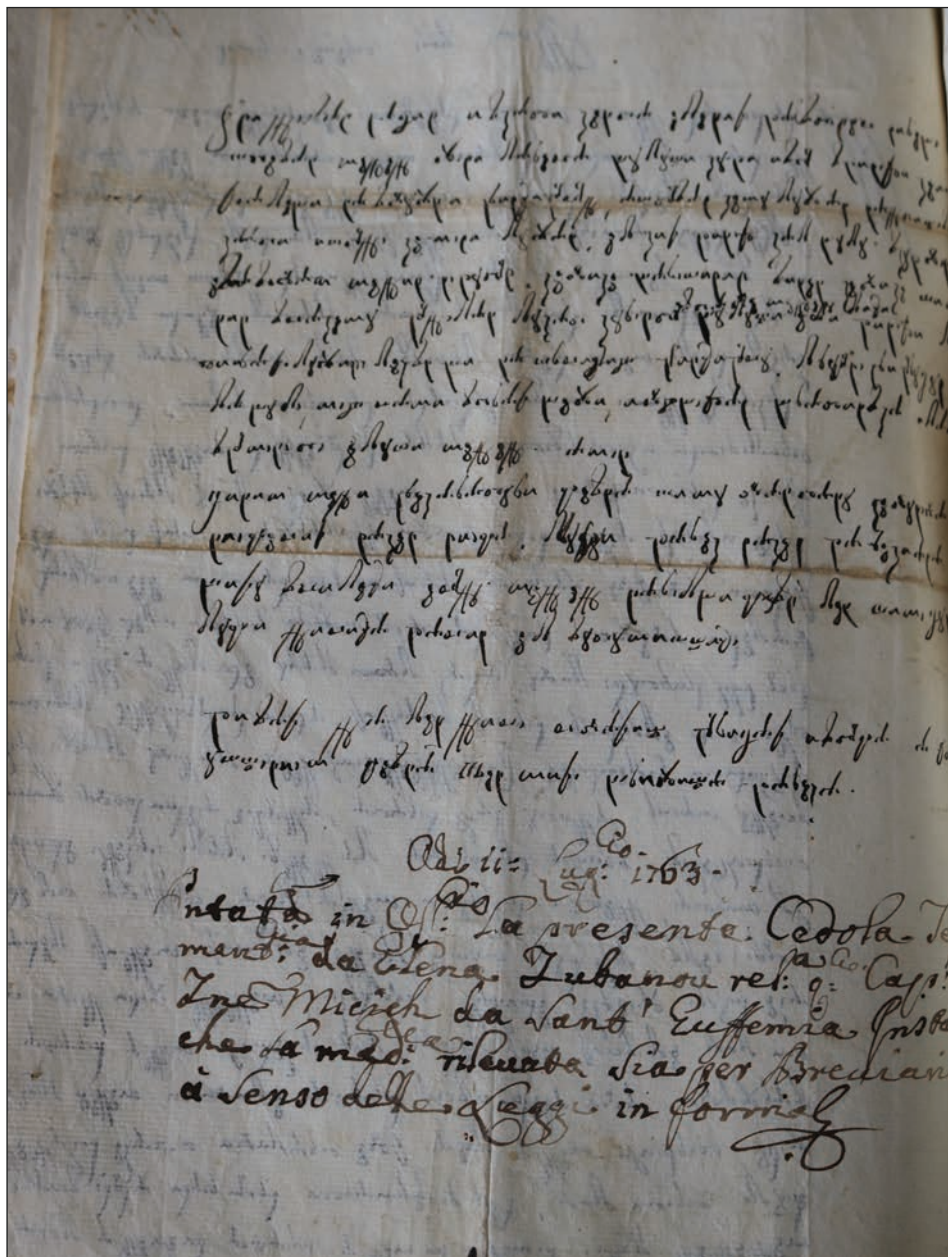
Iz prvog braka je imao sina don Antu te kćere Katu rečenu Mirku i Justinu (Kćer Justina je bila udana u Kali: HR-DAZD-378, Sutomišćica, Glagoljska matica vjenčanih 1747.–1825.) dok je iz drugog braka imao Jivu (HR-DAZD-378, Sutomišćica, Glagoljska matica vjenčanih 1747.–1825., 52.) Josipa, Katu i Andrijanu Jago (HR-DAZD, 378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825.).

U svojoj oporuci kapetan Jive Mičić²⁵ moli svoju braću Barišu i Šimu da paze na njegovu ženu i djecu kao da su njihova vlastita te da im ne diraju imovinu koju je on zaradio u vojsci (*služeći principa*), a očinstvo da dijele na tri dijela (*dio koji pristoji mene od dobar naših starjih*). Preporučuje sinu Anti da završi za svećenika te ga moli da svoju maćehu, njegovu drugu ženu Jelu pazi kao na pravu majku te da pazi na polubrata Jivu i polusestru Jagu. Sestri, ako ostane živa, da u slučaju udaje da miraz (*kako je običaj od sela*), a s obzirom da mu je supruga trudna da u slučaju da se rodi muško dijete da ono

25 Oporuka glasi ovako: 1763 na 8 marča / U jime s(ve)te Trojice amen / Ja kapitan Jive Mičić nahodeći se u maloj moći a dobroj pameti činim pisati moj tastament koji hoću da bude dobar po mojoj smarti / najprvo priporučujen dušu Gos(podi)nu Bogu a tilo zemli koje hoću da bude pokopano u crkvi s(ve)te Fumije / Sada potvrdjivan laši moih mrtvih ako bi mi se prigodila smart da mi se učini sprovod kako se bude moći bolje da mi se dade misa mala na god i na karsno jime misa kantana na treći sedmi petnadesti tridesetni i četrdesetni / sada priporučujen mojoj braći koliko Bareši toliko i Šimi moji ženu i dicu da ih darže kako i svojih ako ih ne bi hteli uzdaržati te ih budu progoniti ali zlo traditi da im imaju namiriti ono što san zadobi služeći principa a to što san strati i dobi u kuću i to prvo nego pristupe dilu a pak da mi dadu oni dij l koji pristoji mene od dobar naših starjih Anti priporučujen da se ima učiniti redovnikom priporučujući mu jošće da Jelu darži kako svoju mater a Jivu kako brata a Jaga ako bi bila živa ter bi joj se srića namirila da joj se dade kako je običaj od mista jošće budući moja žena truhla da ono što se rodi ako bude muško dijo od svih mojih dobar ako bude žensko običaj selanski mojoj ženi Jeli treći dil od svih moih dobar a to ako bi ju moja braća zlo daržala ali ako bi ista braća odiliti moju dicu i ženu ter bi ju moja dica zlo tradili i tako neka joj bude treći dil neka se do smarti na tom rani a po ne smarti mojoj / oj / dici ne mozi ni moja braća ni moja dica nikad i ni jedan način iskati kontra od onih parstenov ni robe što san mojoj ženi darova budući kupi isto s pinezi ko mi zadobi na službi principovoj a što san komu dužan (...) i što je ko meni dužan od kih pinez kad budu skupili. / Ostavljam mojın neputon koliko Barešinın sinon koliko Šiminın svakomu po jedan dukat kurentu budući ovi pinezi (...) zdužih dok s(a)n bi na vršiciju principovu drugo ne priporučuen da bude meju vami strah Boži i ljubezan bratinska (...) spomenite duši mojoj amen / Činim moji prokaraturi gos(podi)na Šimu Lantanu kolunela i niegovih nakon nega drugi parok nakon parokiana / Bihu svidoci ovoj mojoj naredbi gos(podi)n Šime Čubanov drugi Jivica Pavin od Sutomišćice / Pisah ja don Jive Vlahić po ričah istoga a z dopušćeniem gos(podi)na don Mihe Brižića paroka. (HR-DAZD-20, III, 177ab).

Sl. 3: Fotografija prve stranice glagoljske oporuke kapitana Jive Mičića iz Sutomišćice iz 1763. godine (HR-DAZD-20, Općina/Komuna Zadar. Knez Zadra, Oporuke, Oporuka pod signaturom knjiga III, broj 177ab).

Sl. 4: Fotografija druge stranice glagoljske oporuke kapitana Jive Mičića iz Sutomišćice iz 1763. godine (HR-DAZD-20, Općina/Komuna Zadar. Knez Zadra, Oporuke, Oporuka pod signaturom knjiga III, broj 177ab).

dobije dio očinstva kako je uobičajeno, a ako bude žensko da i ta curica dobije miraz. Ako braća Bare i Šime ne bi ispunili molbu svog brata, tada se njegovoj ženi Jeli treba dati trećina svih dobara. Moli ga da pripazi da nitko ne uzme njegovoj ženi robu i nakit koji joj je kupovao.

Kapetan Ive je ipak doživio rođenje sina Josipa, jer u matici nije zabilježeno da je otac pokojni kao što je bilo uobičajeno ako je dijete rođeno nakon smrti oca. (HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825.).

Sačuvana je oporuka njegovog najstarijeg sina don Ante Mičića pisana 2. prosinca 1787. (HR-DAZD-20, 81, VI, 68) u kojem vidimo da ga je do smrti njegovao polubrat Josip te njemu ostavlja sva svoja pokretna i nepokretna dobra. Vidi se da je obitelj posjedovala zemljišta na otoku i na terafermi (vjerojatno na zadarskoj Puntamici). Iz oporuke vidimo da mu je brat Jive pošao u vlaštvu u Šimiće pa mu ostavlja tri stupa maslina na zemlji zvanoj Kod Vrlji i njegov dio od očinstva (*ki mene zapada*), nešto robe, srebrne kopče i dugmeta od dolame. Oporuku je pisao don Ive Vlahić, a svjedoci su bili Jive Božić i Šime Kucelin.

Od obitelji Grdović u maticama nalazimo alfira Grgu Grdovića koji je umro 11. kolovoza 1782. od 104 godine (HR-DAZD-378, Glagoljska matica mrtvih, Sutomišćica, 1765.–1825.). Alfir Šimica Grdović rečeni Ivanov je bio član i sudac više bratovština. Umro je 18.2.1778. u dobi od 65 godina (HR-DAZD-378, Glagoljska matica mrtvih, Sutomišćica, 1765.–1825.). Zbog nedostatka matičnih knjiga se ne može utvrditi rodbinska veza između Grge i Šime Grdovića.

Šime Grdović se u maticama upisuje kao Grdović i kao Ivanov. Na nekoliko mjesta u maticama je upisano da mu je supruga Mare (Maruša) Ivanova što može značiti da se Šime Grdović oženio u obitelj Grdović zvani Ivanovi. Ova obitelj je dala i nekoliko svećenika. Jedan od najvažnijih je bio don Ive Grdović rečeni Ivanov, pisar velikog glagoljskog zbornika (AHAZU, sign. Id 40 (Kukulj. 748); Kero, 2015, 103; Štefanić, 1970, 69–77) te svećenik don Šime Grdović rečeni Ivanov 1745–1769 (Kero, Leksikon, u pripremi).

Jure Grdović, sin alfira Šimice Grdovića, je bio više puta član i sudac više bratovština (Franov-Živković, 2009; HR-AZDN, Sutomišćica, Glagoljska madrikula sv. Fume (Eufemije) 1748.–1804.). Bio je oženjen kćeri kapetana don Jive Mičića Andrijanom Jago i s njom je imao osmero djece (HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825.). Nakon prestanka venecijanske vladavine, Jure Grdović je vjerojatno bio višegodišnji sudac (glavar sela), kojeg su često tada nazivali kapitan (HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825., 22. rujna 1804.).

Alfir Ante Grdović je bio sin alfira Jure Grdovića. U knjizi godova Sutomišćica (HR-AZDN, Knjiga godova, Sutomišćica, 1730.–1840.) je 2. 9. 1834. upisan god Mišku Grdoviću pored kojeg piše ovakva zabilješka: *koj bude ubijen od brata svoga Ante alfira*. Ovo je jedini spomen na alfira Antu Grdovića u matičnim knjigama ili knjigama bratovština.

U knjizi godova Sutomišćica (HR-AZDN, Knjiga godova, Sutomišćica, 1730.–1840.) je zapisano da je 21.9.1832. kapitan Mate Grdović umro od kolere. Riječ je vjerojatno o glavaru sela Sutomišćice.

Na početku ovog poglavlja je spomenut kapetan Miho Brižić. Na žalost, iz ovog razdoblja su nestale matične knjige pa se ne može u detalje vidjeti rodoslovlje kapetana

Mihe Brižića. Postoji mogućnost da je riječ o bratu dugogodišnjeg župnika Sutomišćice don Mate Brižića i izvanjskog vikara zadarskog kaptola (HR-AZDN, Knjiga godova, Sutomišćica, 1730.–1840., 17.5. god don Mati Brižiću parokijanu; HR-DAZD-378, Glagoljska matica mrtvih, Sutomišćica, 1765.–1825.).

Radi nedostatka matica, ne može se vidjeti povezanost Miška Brižića i Mate Brižića koji se kao kapetan spominje samo na jednom mjestu prilikom vjenčanja kćeri Kate 26. rujna 1757. u matici vjenčanih Sutomišćica (HR-DAZD-378, Sutomišćica, Glagoljska matica vjenčanih 1747.–1825.).

Kapetan Mikula Brižić se spominje na više mjesta u maticama kao otac djece (HR-DAZD-378, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825.) ili više puta kao kum na krštenjima i vjenčanjima 1747, 1750, 1759 i 1760. godine. God mu je zabilježen 16. prosinca (HR-AZDN, Glagoljska knjiga godova Preko: 16. 12. god kapitanu Nikoli Brižiću). Spominje se kao član novoosnovane bratovštine Gospe od Karmena i duš od purgatorija u Preku dana 17. lipnja 1770. (HR-AZDN, Glagoljska madrikula Gospe od Karmena i Duš od Purgatorija, Preko, 1770.–1821.; Franov-Živković, 2010).

U maticama se spominje i još nekoliko pripadnika teritorijalnih snaga iz ove župe: srzent Pave Vardijan, srzent Pave Barić te kapitan Ante Dunat. U zadnjem slučaju je riječ o sudcu sela, a ne pripadniku teritorijalnih snaga.

U slijedećim generacijama su se međusobno ženili i unuci i praunuci ovih pripadnika teritorijalnih snaga neovisno o rodbinskoj vezi (Franov-Živković, 2015b; Rodoslovlje obitelji Franov).

Pakoštane

O Pakoštanima je napravljena analiza nastanka mnogih prezimena (Franov-Živković, 2013b). Neka od tih prezimena su nastala od pripadnika civilnih i vojnih vlasti u selu. Pakoštane je bilo na granici s teritorijem koje su pod okupacijom držale Turske vlasti tako da se u dokumentima javljaju često baš predstavnici vojnih vlasti, koji su očito imali veliku ulogu u donošenju seoskih odluka.

1608. godine se u popisu stanovništva kao sudac sela pojavljuje Ivan Pilicarić. O tome da su Pilicarići bili i u kasnijem razdoblju ugledni članovi obitelji, u dokumentima Dragomanskog arhiva nalazimo svjedočenja o vođenju sporova Pakoštanca Jurice Pilicarića s Turcima, a samim tim što je od njegovog imena nastalo novo prezime Juričin pokazuje da je bio ugledna osoba u selu²⁶ (HR-DAZD-2, filza CIV, poz. br. 62 / 13; Franov-Živković, 2017b; Franov-Živković, 2016a).

26 Po Jurici Pilicariću je u Pakoštanima nastalo današnje prezime Juričin / Juričić: Prezime Juričin nastalo od prezimena Pilicarić, tj. radi se o patronimiku nastalom od Jurice Pilicarića. AHAZU, Fatevićev zbornik duhovnog štiva, god. 1617. Ubačeni tekst je pisan glagoljicom i hrvatskom ćirilicom (bosanicom). 43v / *Pisah ja don Mikula Juričić / kada rekoh svetu misu mladu / i bih zdrav hvala Bogu i Divi Marij(i) amen / lit g(ospodi)n(ovih) 1630 i 6 / kada to pisah ja do(n) Mikula / Pilicarića Jurice sin i ne drugo fala / Bogu i Divi Mariji / U ime Bože lit Gospodinovih tisuću / šest sto trideset šest kada to / pisah do(n) Mikula sin pokoenoga / Jure Pilicarića is Pak(o)štan budući zdrav / fala Bogu i D(i)vi Mari(ji) ne drugo.* (Franov-Živković, 2013b).

Jedan od pakoških harambaša koji se spominje po dokumentima bio iz obitelji Škilić / Stojanov. Škilići se spominju još u popisu stanovnika 1608. godine, a kroz stoljeća jedna grana dobija pridjevak Stojanov, što se kasnije i pretvara u prezime. Iz ove obitelji potječe više kapetana sela (harambaše) tako da se često u maticama članovi obitelji upisuju s nadimkom Harambašini. Mehmed beg Durakbegović 21. kolovoza 1675. godine u pismu providuru spominje Milu Simičića kapitana od Biograda, harambašu Mihom Stojanoviću (iz Pakošтана) i Grgu Ivalevića iz Filipjakova (Franov-Živković, 2017b; Franov-Živković, 2016a; Franov-Živković, 2013b).

Godine 1675. se spominje pakoški harambaša Marketo (nije navedeno prezime – od njega potječe vjerojatno prezime Marketin) (Franov-Živković, 2013b). Dana 11. kolovoza 1675. Muhamed beg Durakbegović piše mletačkom providuru da su ljudi iz priobalnih sela s dogovorom i dopuštenjem (vjerojatno vlasti) činili zlo i rat po krajini. Grupa ljudi na čelu s harambašom Marketom iz Pakošтана i Senjanima su uhvatili neke ljude i ubili agu iz Zemunika, ubili još dva čovjeka kod Zemunika te opljačkali tri trgovca iz Bosne. Navodi i još cijeli niz incidenata te traži od providura da uhititi odgovorne te da ih kazni, a posebno moli da u ruke pravde stavi harambašu Marketu iz Pakošтана koji zameće kavgu i rat (*gvero*) (Franov-Živković, 2017b; Franov-Živković, 2016a; HR-DAZD-2, filza CI, poz. br. 13 / 1 i 13 / 3).

Nadimak (prezime) Kapov, nastao je od jednog od kapetana Pakošтана u 17. stoljeću (ne može se utvrditi uz koje je prezime vezano), a pripisuje se kasnijem prezimenu Miočev, koje je nastalo kao patronimik iz istog neutvrđenog prezimena (Franov-Živković, 2013b).

Dana 4. travnja 1674. Muhamedbeg Durakbegović je napravio ugovor s nekoliko Biogradaca, Filipjanaca, Turanjaca, Pakošтанaca i stanovnika Zlosela (Pirovca) po kojem je uzimao desetinu „od graha, žita i ostaloga, od trsja deseto i peto i kabanicu od finog perangona od šest lakata“. Od Pakošтанaca se spominju Miho Bajčević i njegov drug (Franov-Živković, 2016a; Franov-Živković, 2017b).

Jedan od pakoških kapetana iz 18. stoljeća je bio kapetan (vojvoda) Bare Bačković.²⁷

U Biogradu na moru je postojala elitna svećenička bratovština od Uznesenja Blažene Djevice, u kojoj se na preporuku za ućlanjenje dugo čekalo. U nju su se od laika primali uglavnom glavari sela (seoski sudci) i vojne starješine (kapitani). Pa su tako u tu bratovštinu bili ućlanjeni i ugledniji Pakošтanci, sudci, harambaše, svećenici i ostali. Jedan od važnijih članova ove bratovštine je bio i vojvoda Bare Bačković, a još jedna osoba iz obitelji Bačković – Mate Bačković – je čekala red za upis u istu bratovštinu (Franov-Živković, 2013b).²⁸

27 Prezime nastalo od prezimena Bajčević, kasnije Bačkov (Franov-Živković, 2013b).

28 Kero, Franov-Živković & Perović, 2012; HR-DAZD-335, 1, Glagoljska madrikula od Uznesenja B. D. M. od Uznesenja u Biogradu, 1720.–1841.; Fol. 3r: *Na 13 aprila 1739 u Pakošтanu budući pokupleno 23 brata na tridesetu u pokoenoga voevode Bare Bačkovića isti voevoda Bare Bačković ostavi u ovu skulu četrdeset groša da mu kantamo enu misu na godište oni dan kad bude braština a to svako godište dok bude ova skula / Na .10. junja 1743. u Pakošтani budući se skupili na tridesetu pok(oj)no ga Mate Bačkovića brać(e) je dvadeset odlučismo na svakom pokopu aliti pogrebu našega brata imajuona braća koi se naidu na istom pogrebu balotati se za drugoga brata premda bi i manji broj bio braće na rečenom skupu a to za uzrok*

Jedan od kapetana u Pakoštanima je bio iz obitelji Bakija. Fra Andrija Kačić Miošić u svojim "Razgovorima ugodnim naroda Slovinskoga" spominje pakoškog harambašu Bakiju (Franov-Živković, 2013b). Punoševići se u Pakoštanima spominju još u Ugovoru iz 1597. Spominje se Marko Punošević sin Jure nastanjen u Biogradu. Punoševići nalazimo i na popisu stanovništva 1608. godine (Jelić, 1985). Filipi također spominje da su Punoševići stanovnici Pakošтана 1614. godine. Bianchi spominje da je glavni oltar u sv. Juštinici na otočiću ispred Pakošтана bio pod patronatom obitelji Punošević. Po Knjizi duša Pakošтane vidimo da se Punoševi razdvajaju u nekoliko loza, u same Punoševe, u Bakine (Bakiine, Bakije) i u Lokine (po Lovri Punoševu Loki) (Franov-Živković, 2013b).

ZAKLJUČAK

U članku je obrađen društveni položaj pripadnika teritorijalnih snaga (černida) u 17. i 18. stoljeću. Iz primjera se može zaključiti da su časnici teritorijalnih snaga i njihove obitelji bile jedne od najuglednijih u selu, da su stekli određenu imovinu u teritorijalnim snagama i tako poboljšali svoje imovno stanje. Isto dokazuju prijateljske veze i kumstva s veleposjedničkim obiteljima te zapovjednicima (kolonelima) I ostalim pripadnicima teritorijalnih snaga svog područja kao i članova njihovih obitelji. Ovo povećanje imovnog stanja i stjecanje ugleda su očuvali međusobnim ženidbama bez obzira na krvno ili tazbinsko srodstvo. Osim što je položaj u teritorijalnim snagama bio nasljedan, omogućavao im je da članove svoje obitelji školuju za obrtnike, trgovce te za svećenike, što su također održavali nasljednim putem (sa strica ili ujaka na nećaka).

da ako bi uberzo koi drugi brat priminuo da ne bi izgubio mise od jednoga brata / Na .21. agusta .1743. u Biogradu / Odredismo sva braća u našem skupu da se ima kantati 1 misa za pokojnoga vojvodu Baru Bačkovića utorak po našem skupu od braštine a to kako u kapitolu koi učinismo na .13. aprila 1739 u Pakoštanim a to istu misu redovnici po redu svako godište kako e koi upisan u skulu i da se dade za dobitka istomu misniku – li(bar)3 - a ostali misnici isti dan utorak da reku mise za braću živu i mervtu i da im se daie zdoitka svakomu – so(ldini)30 – za ofertu; Fol. 87v / 1721 na 18 agusta u Biogradu pišemo braću sekulare koji se meću u prokuru da budu braća od ove skule kada koji živući pomanka da ulize po balotan ovi / Vojvoda Bare Bačković is Pakoštan / Fol. 88r / Prokura Mate Bačković iz Pakoštan 1739.

SOCIAL STATUS OF MEMBERS OF THE VENETIAN TERRITORIAL FORCES (ČERNIDA) FROM THE ZADAR AREA IN THE 17TH AND 18TH CENTURY ON THE BASIS OF GLAGOLITIC REGISTERS AND OTHER DOCUMENTS

Grozdana FRANOV-ŽIVKOVIĆ

Institute for Historical Sciences of Croatian Academy of Sciences and Arts in Zadar,
Obala kneza Trpimira 8, 23000 Zadar, Croatia
e-mail: grozdanafranovzivkovic@gmail.com

SUMMARY

The article deals with social status of members of the territorial forces (černide) in the 17th and 18th centuries. Used sources were Glagolitic registers, Glagolitic books of confraternities and Glagolitic and other documents from various funds of the State Archives in Zadar, Zadar Archdiocese Archives, the National Archives in Split, the Croatian State Archives and the Archives of the Croatian Academy of Science and Arts.

After 1408 the Venetian government retained the institution of Judges and Old men (Starci) as a civilian government in the villages of the Zadar area, according to former old Croatian customs (common) law.

Police authority was performed by members of the Venetian territorial forces (kapitani and oficijeli). Captains and other officers and non-commissioned officers had played an important role in establishing a government in the village and in making important decisions. As government employees with reputation, better salary and privileges they tried to convey their position to descendants through inherited activity in the territorial forces (for sons or sons-in-law) as well as through marriage of their sons and daughters with the sons and daughters of another members of the territorial forces from the same village, neighboring villages or even distant places, regardless of relatives or relatives-in-law. A large number of priests, merchants and craftsmen derive from their families as better economic situation provided education and promotion to their descendants.

Officers of territorial forces and their families were one of the most respected in the village. They acquired certain assets in the territorial forces and improved their financial situation. Moreover, friendship bonds and godfather hood with gentry families and officers (Colonel) of territorial forces of their area as well as their family members proved the same.

The article contains few examples about members of the territorial forces from the register books and other documents of several islands and mainland villages in the Zadar area. I referred to parish Sutomišćica (Preko, Poljana, Sutomišćica), Novigrad and Pakoštane.

Keywords: judges (the chief of the village), captains, officers and non-commissioned officers, territorial forces, 17th and 18th centuries

IZVORI I LITERATURA

- AHAZU** – Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (AHAZU), Bilježnice Mate Puhova iz Sali, IV a 80 / 39.
- AHAZU** – AHAZU, Grdovićev zbornik, sign. Id 40 (Kukulj. 748).
- AHAZU** – AHAZU, Zbornici propovijedi don Ive Vlahića – IV a 80 / 40; IV a 80 / 27; IV a 80 / 13; IV a 80 / 21; IV a 80 / 6.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, Nadbiskupski arhiv Zadar (HR-AZDN), bez signature: Glagoljska madrikula sv. Fume (Eufemije), Sutomišćica, od god. 1748.–1804.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, bez signature: Glagoljska madrikula Bratovštine Blažene Gospe i duš od purgatorija 1743.–1821.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, bez signature: Glagoljska madrikula Corpis Domini (Tila Isusova), Sutomišćica, za razdoblje 1745.–1800.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, bez signature: Glagoljska madrikula Gospe od Karmena i Duš od Purgatorija, Sutomišćica, 1745.–1821.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, bez signature: Kopija (prijepis) iz libra koga učini pokojni don Tome Mičić parokijan godišća gospodinova 1675 miseca agusta na 2 a odnosi se na popis „Od lašev ki imaju davati stariću ulja crikvi sv. Fume – list papira ispisan kurzivnom glagoljicom pronađen u Glagoljskoj madrikuli sv. Fume (Eufemije) od god. 1748.–1804.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, bez signature: Glagoljska govorenja duhovna; zbirka propovijedi, Sutomišćica, pisar don Ive Vlahić iz Sutomišćice.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, bez signature: Glagoljska madrikula Gospe od Karmena i Duš od Purgatorija, Preko, 1770.–1821.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, bez signature: Glagoljski kvateran Gospe od Luzarija, Preko, 1778.–1845.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, bez signature: Glagoljska knjiga godova, Sutomišćica, 1730.–1840.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, bez signature: Glagoljski Godovi mrtvih, Kali, 1680.–1873.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, bez signature: Glagoljski Godovnik prepisan god. 1790., Preko.
- HR-AZDN** – HR-AZDN, bez signature: Fond Cvitanović.
- HR-AZDN-16 / 19** – HR-AZDN, Svećenička baština (Patrimonio volante).
- HR-DAST** – Državni arhiv Split (HR-DAST), Fond Fanfonja Garanjin, glagolitika, spisi br. 32, 52, 61, 62, 65.
- HR-DAZD-2** – Državni arhiv u Zadru (HR-DAZD), Dragomanski fond, Filce LXXVI-II, CI, CIV.
- HR-DAZD-20** – HR-DAZD, Oporuke iz kancelarije zadarskih knezova (OKZK), knjiga I–VII.
- HR-DAZD-220** – HR-DAZD, Spisi prvostupanjskog suda, Izvješća otočkih župnika o potrebama za hranom svake pojedine obitelji, kutija 19, br. 1885 / 2.
- HR-DAZD-335, 1** – HR-DAZD, Glagoljska madrikula od Uznesenja B. D. M. od uznesenja u Biogradu, 1720.–1841.
- HR-DAZD-335, 11a** – HR-DAZD, Glagoljska knjiga Bratovštine sv. Mihovila u Sv. Filipu u Jakovu, 1630.–1817.

- HR-DAZD-336** – HR-DAZD, kutija 6, 12, Spisi samostana sv. Krševana.
- HR-DAZD-359** – HR-DAZD, Spisi obitelji Lantana, Kutije 2, 6, 10, 64.
- HR-DAZD-368** – HR-DAZD, Fond Ivana Grgića, kutija 3.
- HR-DAZD-378** – HR-DAZD, inv. br. 1245, Glagoljska matica krštenih, Sutomišćica, 1739.–1825.
- HR-DAZD-378** – HR-DAZD, inv. br. 1248/A, Glagoljska matica vjenčanih, Sutomišćica, 1747.–1825.
- HR-DAZD-378** – HR-DAZD, inv. br. 1251, Glagoljska matica mrtvih, Sutomišćica, 1765.–1825.
- HR-DAZD-378** – HR-DAZD, inv. br. 792 (ubačeno u matice mjesta Pašman), Sutomišćica, Glagoljska matica krizmanih, 1663.
- HR-DAZD-Miscellanea** – HR-DAZD, Miscellanea I, 1949.
- HR-HAD, glagolitica** – Hrvatski državni arhiv (HR-HAD), Ištoria od dvih žen; Kako Kate Černošina ukrede dite Eli Bacaline obnoć spavajući budući svoje parvu noć udavila i skrovito zakopala. Leta 1740 složeno u pesmi kako slidi; glagolitica I–13.
- Rodoslovlja obitelji Franov** – Rodoslovlja obitelji Franov (od 13. do 21. stoljeća). Izradila: Franov-Živković, G., privatno vlasništvo, neobjavljeno.
- ZMBM** – Zavičajni muzej Biograd na moru (ZMBM), Fond don Kažimira Perkovića, knjiga II, IX, XIII, XV.
- Ančić, M. (2003):** Vrijeme i okolnosti postanka Novigradskog zbornika. Povijesni prilozi, Zagreb, 25, 133–160.
- Barada, M. (1957):** Starohrvatska seoska zajednica. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Brajković, V. (1969):** Odredbe prava mora i ribolova u Statutu Lige kotara ninskog. Radovi Instituta JAZU, Zadar, 16. i 17, 479–484.
- Brkić, B. (2004):** Libar od kaštiga i pokaranja za pomanjkanja. Zadarska smotra, Zadar, 1–4, 11–33.
- Čolak, N. (1962):** Naše ribarstvo od pada Mletačke Republike. Pomorski zbornik, Institut za historijske i ekonomske nauke, Zadar – Zagreb, II, 393–424.
- Čoralić, L. (2015):** Zadarski otočani u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće). Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 33, 173–198.
- Čoralić, L. & M. Katušić (2014):** Dalmatinci – najviši časnici mletačkih prekomorskih postrojbi u 18. stoljeću. U: Mirošević, L. & V. Graovac Matassi (ur.): Dalmacija u prostoru i vremenu – što Dalmacija jest, a što nije? Zbornik radova sa Znanstvenog skupa Dalmacija u prostoru i vremenu – što Dalmacija jest, a što nije?, 14.–16. lipnja 2012. Zadar, Sveučilište u Zadru, 59–67.
- Čoralić, L. & M. Katušić (2016):** Zemuničani u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće). U: Zemunik u prostoru i vremenu. Zadar, Sveučilište u Zadru, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Župa Marije kraljice mira – Kraljice Hrvata u Zemuniku, Općina Zemunik Donji, 190–197.
- Čoralić, L. & M. Katušić (2017):** Fanti oltramarini i Croati a cavallo – vojnici s otoka Ugljana u mletačkim prekojadranskim kopnenim postrojbama u 18. stoljeću, U:

- Faričić, J. (ur.): Zbornik Kali, Zadar, Općina Kali, Sveučilište u Zadru, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 163–178.
- Franov-Živković, G. (2009):** Bratovštine (skule) župe sv. Eufemije (Fume) u Sutomišćici na Otoku Ugljanu u 18. st. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu, 27, 165–227.
- Franov-Živković, G. (2010):** Bratovštine (skule) župe Blažene Gospe od Luzarija u Preku na otoku Ugljanu u 18. st. i 19. st. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 52, 231–259.
- Franov-Živković, G. (2012):** Glagoljaš don Ive Vlahić (Sutomišćica, oko 1733.–25.07.1803.). Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 54, 147–183.
- Franov-Živković, G. (2013a):** Društvena slika ugljanskih sela od 15. do 18. stoljeća prema podacima iz glagoljskih vrela. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru.
- Franov-Živković, G. (2013b):** Prezimena mjesta Pakoštane u 17. i 18. stoljeću na temelju glagoljske knjige duša. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 55, 59–92.
- Franov-Živković, G. (2015a):** Glagoljski mandat iz 1750. o postrojavanju teritorijalnih snaga zadarskih otoka. Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu, 33, 199–215.
- Franov-Živković, G. (2015b):** Zapreke za sklapanje braka u glagoljskim matičnim knjigama zadarskog područja od 1565. do sred. 19. stoljeća. Povijesni prilozi, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 49, 275–313.
- Franov-Živković, G. (2016a):** Svakodnevni život na tursko-mletačkoj granici na području Zemunika u 17. st. na temelju dokumenata pisanih hrvatskom ćirilicom (bosanicom) i glagoljicom. U: Zemunik u prostoru i vremenu. Zadar, Sveučilište u Zadru, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Župa Marije kraljice mira u Zemuniku, Općina Zemunik Donji, 170–190.
- Franov-Živković, G. (2016b):** Stanovništvo Vira od 16. do 19. st. Zbornik Otok Vir. Zadar Sveučilište u Zadru, Općina Vir, 321–354.
- Franov-Živković, G. (2017a):** Matične knjige i evidencije Ninske biskupije i Zadarske nadbiskupije: izvor za proučavanje stanovništva župe Novigrad od 17. do sredine 19. stoljeća. Zbornik sa znanstvenog skupa Novigrad nekad i sad. Zadar, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Sveučilište u Zadru, Matica hrvatska, Općine Novigrad, 418–446.
- Franov-Živković, G. (2017b):** Stanje na mletačko turskoj granici na području Vrane u 17. st. na temelju dokumenata pisanih hrvatskom ćirilicom (bosanicom) i glagoljicom. Zbornik sa znanstvenog skupa Braća Vranjani i vransko područje tijekom povijesti. Zadar, Ogranak Matice hrvatske Zadar, 411–438.
- Freidenberg, M. M. (1971):** Vranski zakonik, Novi spomenik hrvatskog običajnog prava. Radovi Instituta JAZU u Zadru, 18, 323–340.
- Grgić, I. (1954a):** O ligama i posobama, nekoliko priloga za njihovo proučavanje. Zadarska revija, 1, III, 1–15.
- Grgić, I. (1954b):** Ivan Grgić, Pabirci po dalmatinskoj agrarnoj historiji. O jednoj staroj feudalnoj agrarnoj instituciji. Zadarska revija, III, 124–133.

- Grgić, I. (1956):** Didići na Ugljanu. *Zadarska revija*, V, 4, 284–286.
- Grgić, I. (1960):** Buntovni pokret dalmatinskih težaka 1736 / 40. godine. *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, VI–VII, 551–605.
- Ivančić, S. (1911):** Nešto o hrvatsko-glagoljskim piscima samostanskih trećoredaca. Zadar, Katolička hrvatska tiskara.
- Japundžić, M. (1995):** Tragom hrvatskoga glagoljizma, Provincijat franjevac trećoredaca. Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Jelić, R. (1940):** Novigrad nekad i sad. *Hrvatski glasnik*, 41, III, Split.
- Jelić, R. (1974):** Stanovništvo zadarskih otoka 1608. godine. *Zbornik radova Zadarsko otočje. Narodni muzej Zadar*, 147–205.
- Jelić, R. (1983):** Zdravstvo Novigrada. *Zadarska revija*, 2–3, 196–209.
- Jelić, R. (1985):** Stanovništvo kopnenog dijela zadarskog područja 1608. i 1695. *Zadarska revija*, 6, XXXIV, 555–573.
- Juran, K. (2007):** Zemljišni posjed zadarskih dominikanaca na otoku Ugljanu. U: Skračić, V. (ur.): *Toponimija otoka Ugljana*. Zadar, Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja, Zadar, 75–101.
- Kadlec, K. & P. Karlić (1913):** Statut Lige kotara Ninskoga (otisak iz *Vjesnika Hrvatskog arheološkog društva*, nova serija, sv. XII., Zagreb 1912.). *Mjesečnik pravničkog društva*, XXXIX, II, Zagreb, 221–225.
- Karbić, D. (1998):** Hrvatski plemićki rod i običajno pravo. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU Zagreb*, 16, 73–119.
- Karlić, P. (1912):** Statut lige kotara Ninskog. *Vjesnik Arheološkog društva u Zagrebu*, XII, 287–298.
- Karlić, P. (1913):** Otkriće Statuta lige kotara ninskoga. *Mjesečnik Pravničkog društva*, XXXIX, I, 394–402.
- Kero, P. (2008):** Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije. Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti (1. izdanje).
- Kero, P. (2015):** Popis glagoljskih kodeksa zadarske nadbiskupije. Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti i Sveučilište u Zadru (2. izdanje).
- Kero, P. & G. Franov-Živković (2010):** Glagoljska Matica umrlih župe sv. Roka u Bibinjama 1713.–1825. Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti.
- Kero, P., Franov-Živković, G. & M. Perović (2012):** Biogradska glagoljska madrikula Bratovštine Uznesenja Blažene Djevice Marije 1720.–1841. Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti Zadar.
- Kolanović, J. (1993):** Hrvatsko običajno pravo prema ispravama XIV. i XV. stoljeća. *Arhivski vjesnik Zagreb*, 36, 85–98.
- Kos, L. (1952):** Naši prvi kazneno-pravni propisi o zaštiti plovidbe i ribolige kotara ninskog lova na Jadranu. *Zadarska revija*, 4, 23–27.
- Ljubić, Đ. (1931):** Lige i posobe u starom hrvatskom pravu i njihov odnos prema Poljičkom statutu. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti razreda historičko-filozofičkoga i filozofičko-juridičkoga*, 240, 1–104.
- Madunić, D. (2013):** The Adriatic Naval Squadron (1645–1669): Defense of the Adriatic during the War for Crete. *Povijesni prilozi*, 45, 199–235.

- Margetić, L. (1983):** Srednjovjekovno hrvatsko pravo. Stvarna prava. Zagreb, Rijeka, Čakovec, Pravni fakultet u Zagrebu, Pravni fakultet u Rijeci.
- Margetić, L. (1988):** O Krčkom (Vrbanskom) statutu. U: Krčki (Vrbanski) statut iz 1388. Krk, Povijesno društvo otoka Krka, 55–92.
- Mayhew, T. (2009):** “Mletački vojnik na istočnoj obali Jadrana za kandijskog rata”. Spomenica prof. dr. sc. Josipa Adamčeka. Zagreb, FF Press Zagreb, Roksandić, D., Agićić, D.
- Modrić, O. & J. Kolanović (ur.) (2013):** Vodič Arhiva Zadarske nadbiskupije. Zadar, Državni Arhiv Zadar, Zadarska nadbiskupija.
- Oršolić, T. (2013):** Vojna Dalmacija u 19. stoljeću – vojska, teritorijalne snage, žandarmerija (1797.–1914.). Zadar, Sveučilište u Zadru.
- Peričić, Š. (1984):** Vojna krajina u Dalmaciji. U: Pavličević, D. (ur.): Vojna Krajina. Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, Centar za povijesne studije Sveučilišta u Zagrebu, 199–204.
- Peričić, Š. (1989):** Vojna krajina u Dalmaciji. U: Vojna krajina u jugoslavenskim zemljama u novom veku od Karlovačkog mira 1699. Naučni skupovi Srpske akademije nauka i umetnosti, XLVIII, Odeljenje istorijskih nauka, 12. Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti, 169–215.
- Peričić, Š. (1993):** Glavari i časnici Vojne krajine u Dalmaciji. Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 35, 219–232.
- Raukar, T. (1972–73):** Marginalia uz novootkriveni „Vranski zakonik“ iz godine 1454. Historijski zbornik, XXV–XXVI, 369–375.
- Raukar, T. (2002):** Seljak i plemić hrvatskog srednjovjekovlja. Zagreb, Filozofski fakultet.
- Raukar, T., Petricioli, I., Švelec, F. & Š. Peričić (1987):** Zadar pod mletačkom upravom: 1409–1797. knj. III. Zadar, Prošlost Zadra.
- Runje, P. (1990):** Prema izvorima. Zagreb, Provincijat franjevaca trećeredaca.
- Runje, P. (1998):** O knjigama hrvatskih glagoljaša. Zagreb Provincijat franjevaca trećeredaca, Kršćanska sadašnjost.
- Runje, P. (2001a):** Fra Šimun Klimantović i Konstitucije 1492. Iskoni be slovo. Zbornik radova o glagoljici i glagoljašima zadarskog kraja i crkvi svetoga Ivana Krstitelja, Zagreb, 183–193.
- Runje, P. (2001b):** Pokornički pokret i franjevci trećeredci glagoljaši (XIII.–XVI.). Provincijat franjevaca trećeredaca. Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Runje, P. (2003a):** Školovanje glagoljaša. Ogulin, Matica hrvatska.
- Runje, P. (2003b):** Don Juraj Zubina, svećenik hrvatske knjige (o. 1400.–1480.). Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 21–38.
- Runje, P. (2005):** Glagoljica u zadarskoj nadbiskupiji u srednjem vijeku. Zadar, Gradska knjižnica Zadar.
- Runje, P. (2008):** Duhovni život na zadarskim otocima u kasnome srednjem vijeku. Zadar, Gradska knjižnica.
- Runje, P. (2015):** Fra Šimun Klimantović u svom vremenu. Ogulin, Matica hrvatska.

- Smiljanić, F. (2010):** Studije o srednjovjekovnim slavenskim / hrvatskim institucijama. Zadar, Sveučilište u Zadru.
- Stanojević, G. (1962):** Dalmacija u doba Morejskog rata 1684–1699. Beograd. Vojno delo Beograd.
- Stanojević, G. (1987):** Dalmatinske krajine u XVIII vijeku. Zagreb, Historijski institut Beograd, Prosvjeta.
- Strohal, I. (1911):** Statuti primorskih gradova i općina – bibliografički nacrt. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Strohal, I. (1913a):** Opet jedan hrvatskim jezikom pisani statut. Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu, XXXIX, I, 347–352.
- Strohal, I. (1913b):** Pravna povijest dalmatinskih gradova, I. dio. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 221–225.
- Strohal, I. (1914):** Još dvi tri o Statutu Lige kotara ninskog. Mjesečnik pravničkog društva u Zagrebu, XXXIX, II, 934–938.
- Štefanić, V. (1970):** Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, II dio. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Zadarski statut (1997):** Zadarski statut (Statuta Jadertina) sa svim reformacijama odnosno novim uredbama donesenim do godine 1563. Zadar, Ogranak Matice hrvatske u Zadru i Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.